

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS
INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO
TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (8 5) 239 6170 / 239 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

**Analitinė apžvalga
23/81**

2023-09-14

**Tautinių mažumų kalbų vartojimo viešajame gyvenime ir dvikalbių užrašų teisėtumo politika
kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse**

Apžvelgiama tautinių mažumų kalbų vartojimo viešajame gyvenime politika, taip pat teisinės galimybės tautinių mažumų gyvenamose teritorijose vietovardžių, kitų objektų pavadinimus rašyti dviem kalbomis ir tokių galimybių įgyvendinimo tvarka bei praktika kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse, tai yra Austrijoje, Čekijoje, Estijoje, Kroatijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Suomijoje, Vengrijoje ir Vokietijoje.

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartija¹ – vienintelis tarptautiniu lygmeniu privalomas dokumentas, skirtas mažumų kalbų apsaugai. Ją pasirašiusioms šalims suteikiama galimybė pasinaudoti bendra ir tarptautiniu lygmeniu pripažįstama kalbos politikos sistema. Šis dokumentas kartu su Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija² rodo ilgalaikį Europos Tarybos siekį apginti tautines mažumas³.

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijoje (toliau – Chartija) pripažįstama, kad regioninės ar mažumų kalbos yra kultūrinės įvairovės išraiška ir išreiškiama būtinybė imtis ryžtingų veiksmų skatinant šias kalbas vartoti. Daugelyje šią Chartiją pasirašiusių šalių dabar saugomos ir skatinamos tokios kalbos, kurios anksčiau net nebuvo pripažįstamos šalies kultūrinio ir kalbinio paveldo dalimi.

Abu dokumentai turi nuostatų dėl vietovardžių rašymo tautinių mažumų kalbomis. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos (toliau – Konvencija) 11 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad šalys tose teritorijose, kuriose tradiciškai gausiai gyvena tautinei mažumai priklausantys asmenys, remdamosi savo teisinės sistemos reikalavimais, o prireikus ir sutartimis su kitomis valstybėmis, bei atsižvelgusios į konkrečias sąlygas, visuomenei skirtus tradicinius vietovių, gatvių pavadinimus ir kitus topografinius įrašus stengiasi daryti taip pat ir mažumos kalba, jeigu yra pakankamas tokio žymėjimo poreikis.

Chartijos 10 straipsnio 2 dalies g) punkte įrašyta nuostata, pagal kurią savivaldybėse ir regionuose, kurių teritorijoje gyventojų, vartojančių regionines arba mažumų kalbas, skaičius yra toks, kad pateisintų toliau nurodytas priemones, Šalys įsipareigoja leisti ir (arba) skatinti vartoti arba priimti, jei reikia kartu su pavadinimu oficialiąja kalba, tradicines ir taisyklingas vietovardžių formas regioninėmis ar mažumų kalbomis.

¹ European Charter for Regional or Minority Languages: <https://rm.coe.int/1680695175>

² Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.96635>

³ Chartija: kaip suteikti žodį regioninių ir mažumų kalbų atstovams: <https://rm.coe.int/belarus-brochure-lt-pdf/1680740bcb>

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartija numato kontrolės mechanizmą, leidžiantį įvertinti, kaip Chartija taikoma ją pasirašiusioje valstybėje, ir, prireikus, teikti rekomendacijas, kaip tobulinti teisės aktus, politiką ir praktiką. Pagrindinis šios procedūros elementas yra Ekspertų komitetas, kurio tikslas – pranešti Ministrų Komitetui apie jo vertinimą, kaip šalis laikosi savo įsipareigojimų, ištirti realią regioninių ar tautinių mažumų kalbų padėtį šalyje ir, prireikus, paraginti siekti aukštesnio įsipareigojimų įgyvendinimo lygio. Valstybė privalo kas penkis metus pateikti periodinę ataskaitą apie Chartijos nuostatų taikymą, t. y. priemones, kurių buvo imtasi taikant nuostatas, pasirinktas kiekvienai valstybėje saugomai kalbai. Todėl pirmoji Ekspertų komiteto užduotis yra išnagrinėti periodinėje ataskaitoje pateiktą informaciją apie visas atitinkamas regionines arba mažumų kalbas atitinkamos valstybės teritorijoje. Periodinę ataskaitą valstybė paskelbia viešai. Savo ruožtu Ekspertų komitetas paskelbia savo nuomonę.

Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos Patariamasis komitetas atlieka svarbų vaidmenį stebint, kaip valstybės įgyvendina Konvenciją. Jo užduotis – užtikrinti, kad visos susijusios valstybės įvairiose tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims svarbiose srityse taikytų Konvencijoje nustatytus standartus.

Darbe pristatomos tiek Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijos Ekspertų komiteto, tiek Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos Patariamąjo komiteto nuomonės.

Dera pažymėti, kad iš darbe aptariamų valstybių Estija ir Latvija nėra pasirašiusios Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijos⁴.

Apžvelgiamose valstybėse, išskyrus Latviją, dvikalbių užrašų ir / ar tautinės mažumos kalbos vartojimo tam tikrose institucijose reglamentavimo principas iš esmės yra panašus – tam tikroje teritorijoje nuolatinių tautinės mažumos gyventojų, užfiksuotų paskutinio gyventojų surašymo metu (Austrijoje, Čekijoje, Vengrijoje) ar gyventojų registre kalendorinių metų pradžioje (Estijoje), kiekis. Visgi valstybėse skiriasi būtinasis „slenkstis“: pavyzdžiui, Austrijoje, Čekijoje, Vengrijoje įtvirtintas 10 proc. reikalavimas (Austrijoje anksčiau buvo 25 proc.), o Lenkijoje – 20 proc. Estijoje ir Kroatijoje oficialus tautinių mažumų kalbų ir raštų vartojimas galimas, kai tam tikros tautinės mažumos nustatytoje teritorijoje sudaro gyventojų daugumą.

Tautinių mažumų kalbinės teisės principai dažnai yra įtvirtinti konstitucijoje. Pavyzdžiui, Estijos Konstitucijoje nurodyta: „vietovėse, kuriose daugumos gyventojų kalba nėra estų kalba, vietos valdžios institucijos gali įstatymo nustatyta apimtimi ir tvarka vartoti daugumos vietovės nuolatinių gyventojų kalbą kaip savo vidaus darbo kalbą.“ Kroatijos Konstitucijoje įtvirtinta, kad tautinių mažumų atstovams užtikrinama laisvė vartoti savo kalbą ir raštą bei naudotis kultūrine autonomija. Vengrijos Konstitucijoje yra tokia nuostata: „Vengrijoje gyvenančios tautybės turi teisę vartoti savo gimtąsias kalbas, individualiai ir kolektyviai naudoti vardus (pavadinimus) savo gimtąja kalba, propaguoti savo kultūrą ir mokytis savo gimtąja kalba.“ Kita vertus Lenkijos Konstitucijoje tėra įtvirtinta, kad Lenkijos Respublikoje oficiali kalba yra lenkų kalba, o „ši nuostata nepažeidžia tautinių mažumų teisių, kylančių iš ratifikuotų tarptautinių susitarimų“.

Pažymėtina, kad kai kuriose valstybėse tautinių mažumų teisės (bendrauti savo kalba valdžios institucijose, dalyvauti teismo procesuose, gauti informaciją, skelbti užrašus savo kalba) įtvirtintos specialiuose tautinių mažumų įstatymuose, pavyzdžiui, Samių įstatyme Suomijoje ar Sorbų įstatymuose Vokietijoje. Austrijoje konkrečios tautinių mažumų kalbines teises puoselėjančios teritorijos, yra patvirtintos ir federaliniu įstatymu.

Įprastai teisės aktuose nustatyta, kad oficialus tautinių mažumų kalbų ir raštų vartojimas galimas, kai tam tikros tautinės mažumos nariai savivaldybės ar miesto teritorijoje sudaro gyventojų daugumą ar sudaro tam tikrą būtiną gyventojų kiekį konkrečioje teritorijoje, ir kai savivaldybės ir miestai tai nustato savo įstatuose, kituose teisės aktuose ar esant kitoms įstatymuose nustatytoms sąlygoms. Tokiose teritorijose tautinių mažumų atstovams užtikrinama teisė tiek kreiptis į valdžios, teismines institucijas savo gimtąja kalba, tiek gimtąja kalba gauti atsakymus ar informaciją. Pavyzdžiui, Tautinių mažumų kalbų ir raštų vartojimo Kroatijos Respublikoje įstatyme įtvirtinta, kad nustatytoje savivaldybės, miesto ar apskrities teritorijoje įgyvendinamas vienodas oficialus tautinės

⁴ Chart of signatures and ratifications of Treaty 148 (Sutarties pasirašymo ir ratifikavimo lentelė): <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty=148>

mažumos kalbos ir rašto vartojimas savivaldybės, miesto ar apskrities atstovaujamųjų ir vykdomųjų organų darbe; nagrinėjant bylą savivaldybės, miesto ar apskrities administracijos institucijose; nagrinėjant bylą pirmosios instancijos valstybės valdymo institucijose, pirmosios instancijos centrinių valstybės valdymo įstaigų organizaciniuose padaliniuose, pirmosios instancijos teismuose, prokuratūroje ir t. t.

Teisė gauti informaciją tautinės mažumos kalba tam tikrais atvejais gali būti ir ribojama. Pavyzdžiui, Suomijoje Samių įstatyme nustatyta, kad oficialūs pranešimai ir skelbimai, kuriuos išduoda apygardos teismo, teisėjo, valstybės apygardos biuro tarnyba ar pareigūnas, sprendžiant klausimą, susijusį su asmeniniais interesais, savo nuožiūra gali būti išduodami tik suomių kalba, jei samių kalbos vartojimas yra akivaizdžiai nereikalingas.

Atkreiptinas dėmesys, kad Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijos Ekspertų komiteto pateikiamose vertinimo ataskaitose apie valstybes dažnai pažymima, kad tautinių mažumų atstovai administracinėje srityje dažniau naudojami teise bendrauti ir gauti informaciją savo kalba, kur kas rečiau tai vyksta teisminėse institucijose. Pavyzdžiui, Austrijoje slovėnų kalba iš esmės tebėra vienintelė tautinės mažumos kalba, kuri tam tikru mastu vartojama teismuose.

Aptariant dvikalbių išskabų teisėtumą, pažymėtina, kad įprasta praktika yra nustatytose teritorijose topografinio pobūdžio pavadinimus ir užrašus, kuriuos naudoja vietos valdžios institucijos ar kitos viešosios teisės įstaigos ir institucijos, naudoti oficialia valstybės kalba kartu naudojant pavadinimus atitinkamų tautinių mažumų kalba (pavyzdžiui, Čekija, Kroatija, Suomija). Paminėtinas išsamus ir baigtinis dvikalbių užrašų reglamentavimas Kroatijos Tautinių mažumų kalbų ir raštų vartojimo įstatyme: savivaldybėse ir miestuose, kuriuose tautinės mažumos kalba ir raštas yra vienodai oficialiai vartojami, dviem ar daugiau kalbų ir vienodo dydžio šriftu, rašomi rašytiniai kelio ženklai ir kiti rašytiniai eismo ženklai; gatvių ir aikščių pavadinimai; vietovių ir geografinių vietovių pavadinimai.

Lenkijoje galimybė naudoti dvikalbius pavadinimus įtvirtinta Tautinių ir etninių mažumų ir regioninės kalbos įstatyme. Jame nustatyta, kad papildomi tradiciniai pavadinimai mažumos kalba gali būti vartojami kartu su oficialiais vietovardžiais ir topografinių objektų pavadinimais bei gatvių pavadinimais, nustatytais lenkų kalba atskirų taisyklių pagrindu. Norint įteisinti papildomus užrašus, gminos gyventojų, priklausančių tautinei mažumai, dalis turi būti ne mažesnė kaip 20 proc., arba, kai dėl papildomų užrašų mažumos kalba konsultuojamasi su gyventojais, daugiau kaip pusė jų turi pareikšti savo pritarimą. Be to, savivaldybės prašymui dėl dvikalbių užrašų turi pritarti Vietovardžių ir topografinių objektų pavadinimų komitetas.

Pagal Austrijos Tautinių mažumų įstatymą, nustatytose šalies teritorijose topografinio pobūdžio pavadinimai ir užrašai, kuriuos naudoja vietos valdžios institucijos ar kitos viešosios teisės įstaigos ir institucijos, yra vokiečių kalba kartu naudojant pavadinimus atitinkamų tautinių mažumų kalba. Tai taikoma ne tik vietovės pavadinimo ženklui, bet ir kitiems informaciniams ženkliams toje teritorijoje. Pavadinimai tautinių mažumų kalba turi būti tokios pat formos ir dydžio, kaip ir pavadinimai vokiečių kalba. Dera atkreipti dėmesį, kad įstatyme nuostatos, įtvirtinančios pareigą skelbti ir gatvių pavadinimus tautinių mažumų kalba, nėra.

Atkreiptinas dėmesys į Estijos Vietovardžių įstatymą, kuriame nustatyta, kad Estijos vietovardžiai rašomi estų kalba, o vietovardžių kalbos išimtys leidžiamos, jei jos yra istoriškai ar kultūriškai pagrįstos. Siekiant užkirsti kelią vietinių vietovardžių iškraipymui ar nepagrįstam jų keitimui, darant išimtį atsižvelgiama į atitinkamos vietovės gyventojų kalbą 1939 m. rugsėjo 27 d.

Dera paminėti, kad apžvelgiamu klausimu Latvija yra išskirtinė – latvių kalba yra vienintelė kalba, kurią leidžiama vartoti bendraujant su valstybės valdymo institucijomis, kuri naudojama topografiniuose ženkluose ir kituose užrašuose (išimtis – lyvių kalba).

Austrija

Konstitucijoje⁵ įtvirtinta, kad vokiečių kalba, nepažeidžiant federalinio įstatymo dėl kalbinių mažumų nuostatų, yra oficiali Respublikos kalba (8 str.). Respublika (federacija, provincijos ir savivaldybės) palaiko savo kalbinį ir kultūrinį daugialypiškumą, kurį išreiškia autochtoninės etninės grupės. Kalba ir kultūra, šių etninių grupių egzistavimas ir išsaugojimas turi būti gerbiami, saugomi ir remiami.

Tautinių mažumų kalbos vartojimo aspektu svarbi yra ir 1955 m. Valstybinė sutartis dėl nepriklausomos ir demokratinės Austrijos atkūrimo (vadinamoji Vienos valstybinė sutartis)⁶ – tai konstitucinis įstatymas, kurio 7 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Karintijos, Burgenlando ir Štirijos administraciniuose ir teisminiuose rajonuose, kuriuose gyvena slovėnai, kroatų arba mišrūs gyventojai, slovėnų arba kroatų kalba yra leidžiama kaip oficiali kalba, be vokiečių kalbos. Tokiuose rajonuose topografinio pobūdžio pavadinimai ir užrašai rašomi slovėnų ar kroatų bei vokiečių kalbomis.

Austrijoje ilgus metus truko ginčas dėl dvikalbių vietovardžių ženklų Karintijoje – jis iš esmės buvo susijęs su Karintijos slovėnų indėlio į bendrą Karintijos tautinę kultūrą pripažinimo, taigi ir dėl slovėnų kultūros, kaip jai lygiavertės ir konstitucinio elemento, padėties. Aptariant tautinių mažumų (etninių grupių)⁷ kalbų vartojimą Austrijoje, derėtų atsižvelgti į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kuri yra labai svarbi apibrėžiant tautinių mažumų teisinį statusą Austrijoje. Paminėtini 2000 m. ir 2001 m. Konstitucinio Teismo sprendimai – dėl oficialaus kalbos pripažinimo (VfSlg 15970/2000) ir dėl vietovardžių ženklų atpažinimo (VfSlg 16404/2001)⁸. Juose išaiškinta „administracinio rajono“ samprata – tai mažiausias teritorinis administracinis vienetas, taip pat administracinio rajono „mišrių gyventojų“ samprata – tokioje teritorijoje „mažumai turi priklausyti didesnis ten gyvenančių žmonių skaičius“ arba „ne visai nereikšmingas (mažumos) procentas“. Mažumos procentas nustatomas pagal gyventojų surašymo duomenis, tautinės mažumos kalba pripažįstama oficialia, jei konkrečiame administraciniame rajone gyvena daugiau kaip 10 proc. nuolatinių tautinės mažumos gyventojų.

2011 m. priimtame Tautinių mažumų (pažodžiui iš vokiečių kalbos – Etninių grupių) įstatyme⁹ yra įtvirtintos nuostatos, susijusios su oficialios kalbos vartojimu. Pagal 13 straipsnį, įstatymo 2 priede patvirtintas federalinių, savivaldybių ir teisminių institucijų, įvairių tarnybų, į kurias asmenys turi teisę kreiptis atitinkama tautinės mažumos kalba (kroatų, slovėnų, vengrų), sąrašas. Nurodytų institucijų ir padalinių atsakingi organai turi užtikrinti, kad pagal šio straipsnio nuostatas šalia vokiečių kalbos būtų galima vartoti kroatų, slovėnų arba vengrų kalbą kaip oficialią kalbą bendraujant su atitinkama institucija ar padaliniu. Pažymėtina, kad kitos, priede nenurodytos institucijos ir padaliniai bendraudami žodžiu ir raštu be vokiečių kalbos gali vartoti kroatų, slovėnų arba vengrų kalbą kaip oficialią kalbą, jei tai palengvina bendravimą su žmonėmis (13 str. 3 d.). Savivaldybių, kuriose tautinės mažumos kalba yra oficiali kalba, bendruosiuose viešuose skelbimuose tautinės mažumos kalbos vartojimas leidžiamas kaip papildomas.

Šiame įstatyme nustatytoje teritorijose topografinio pobūdžio pavadinimai ir užrašai, kuriuos naudoja vietos valdžios institucijos ar kitos viešosios teisės įstaigos ir institucijos, yra vokiečių kalba kartu naudojant pavadinimus atitinkamų tautinių mažumų kalba (12 str.). Tai taikoma ne tik vietovės pavadinimo ženklui, bet ir kitiems informaciniams ženkliams toje teritorijoje. Pavadinimai tautinių mažumų kalba turi būti tokios pat formos ir dydžio, kaip ir pavadinimai vokiečių kalba. Topografinius pavadinimus, egzistuojančius tik tautinės mažumos kalba, vietos valdžia turi naudoti nepakeistus.

⁵ Federal Constitutional Act (Bundes-Verfassungsgesetz):

https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ErV/ERV_1930_1/ERV_1930_1.html

⁶ *Gesamte Rechtsvorschrift für Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich:*

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=bundesnormen&Gesetzesnummer=10000265>

⁷ Verčiant pažodžiui iš vokiečių kalbos būtų terminas „etninės grupės“ (vok. *Volksgruppen*)

⁸ *Rechte der Volksgruppen. Expertenhearing vor dem Ausschuss-Grundrechtskatalog am Freitag, den 30.1. 2004:*

http://www.konvent.gv.at/K/DE/AVORL-K/AVORL-K_00276/fnameorig_016809.html

⁹ *Gesamte Rechtsvorschrift für Volksgruppengesetz:*

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000602>

Įstatymo 1 priede patvirtinti atitinkamų vietovardžių pavadinimai vokiečių ir kroatų, slovėnų bei vengrų kalbomis.

Dera atkreipti dėmesį, kad įstatyme nuostatos, įtvirtinančios pareigą skelbti ir gatvių pavadinimus tautinių mažumų kalba, nėra. Literatūroje randama informacijos, pagal kurią dvikalbių gatvių lentelių Karintijoje nėra, o, pavyzdžiui, Burgenlando tam tikruose administraciniuose rajonuose yra (2017 m. duomenys). Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos Patariamasis komitetas ketvirtoje nuomonėje apie Austriją apgailestavo, kad daugelis Karintijos savivaldybių atsisakė teikti dvikalbius topografinius ženklus savivaldybių keliuose, nepaisant teisinės galimybės tai padaryti. Atkreiptinas dėmesys, kad Austrijoje vis kyla diskusijų dėl termino „topografinio pobūdžio“ apibrėžties – įprastai tai siejama su vietovardžiais, bet ne gatvių pavadinimais.

Pažymėtina, kad, 2021 m. duomenimis, Austrijos oficialiuose žemėlapiuose yra įrašyti visi Karintijos ir Burgenlando dvikalbiai vietovardžiai¹⁰.

Austrijoje Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartija įsigaliojo 2001 m. ir yra taikoma Burgenlando kroatų, čekų, vengrų, romų, slovėnų ir slovėnų tautinių mažumų kalboms.

Šalyje iš esmės yra gera tautinių mažumų kalbų apsaugos ir skatinimo sistema. Burgenlando ir Karintijos teisės aktuose esama nuostatų dėl Burgenlando kroatų, vengrų ir slovėnų kalbų vartojimo tam tikrose srityse, švietime, teismuose ir administracijoje (nors praktikoje vis dar ir esama trūkumų). Radijo ir televizijos programos, nors ir nepakankama apimtimi, visomis tautinių mažumų kalbomis transliuoja Austrijos visuomeninis transliuotojas ORF. Vienoje ir Štirijoje, kur nėra specialių teisės aktų dėl tautinių mažumų kalbų apsaugos, tokių kalbų švietimo, kultūros ir žiniasklaidos srityse yra nedaug.

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijos Ekspertų komiteto 2023 m. kovo mėn. pateiktoje penktoje vertinimo ataskaitoje apie Austriją¹¹ atkreipiamas dėmesys į pasiektą pažangą: tautinių mažumų kalbų skatinimas buvo įtrauktas į naują federacijos ir žemių susitarimą dėl ikimokyklinio ugdymo; daug dėmesio skiriama tautinių mažumų kalbų vartojimui internete, atsižvelgiant į vis platesnį skaitmeninimo kontekstą; federalinės valdžios institucijos finansuoja kai kurių dvikalbių savivaldybių interneto svetainių ir programėlių kūrimą, taip pat leidinių vertimus.

Visgi pabrėžiama, kad išskyrus Burgenlandą ir Karintiją, vis dar nėra struktūrizuotos tautinių mažumų kalbų apsaugos ir skatinimo politikos, o tai daro neigiamą poveikį, ypač švietimui. Praktikoje nėra nuoseklaus ir pakankamo mažumų kalbų vartojimo teismuose ir administracinėje srityje.

Slovėnų kalba tebėra vienintelė tautinės mažumos kalba, kuri tam tikru mastu vartojama teismuose¹², taip pat ji daugiau vartojama ir administracinėje srityje. Visgi, pažymima, slovėnų kalbos vartojimas santykiuose su administracinėmis institucijomis nėra sistemingas ir yra sudėtingas. Pasak pranešėjų, teisinės nuostatos, reglamentuojančios slovėnų kalbos vartojimą administracijoje, yra sudėtingos, neaiškos, todėl asmenims sunku žinoti, į kurias institucijas jie gali kreiptis slovėnų kalba. Dažna problema yra tiek dvikalbio personalo stoka, tiek ir dokumentų formų slovėnų kalba stoka. Pabrėžiama, kad Burgenlando kroatų ir vengrų kalbos nevartojamos teismuose ir retai vartojamos administracijoje. Ataskaitoje pažymima, kad teismuose trūksta dvikalbio personalo, atkreipiamas dėmesys, kad būtent šiose srityse reikia labiau struktūrizuoto ir aktyvesnio požiūrio, kad būtų lengviau vartoti mažumų kalbas.

Pažymima, kad teigiamų pokyčių įvyko žiniasklaidoje, visgi, nepaisant pokyčių, kai kurių tautinių mažumų kalbų buvimas transliuojamoje žiniasklaidoje (angl. *broadcasting media*) išlieka per daug ribotas. Slovėnų kalba tam tikru mastu vartojama ekonominiame ir socialiniame gyvenime.

¹⁰ *Utilization of communal autonomy for implementing additional bilingual names of populated places and streets in Carinthia (Austria)*, – 15 March 2021. United Nations Group of Experts on Geographical Names: https://unstats.un.org/unsd/ungegn/sessions/2nd_session_2021/documents/GEGN.2_2021_71_CRP71_12_communal_autonomy.pdf

¹¹ *Fifth Evaluation Report on Austria. Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Language*. 2023-03-15: <https://rm.coe.int/austriaecrml5-en/1680ac5045>

¹² Pažymima, kad teismų, kuriuose galima vartoti slovėnų kalbą, skaičius yra mažas ir neapima visos teritorijos, kurioje tradiciškai kalbama slovėnų kalba.

Tačiau, pabrėžiama, Ekspertų komitetui trūksta pakankamai informacijos apie Burgenlando kroatų ir vengrų kalbas.

Ataskaitoje primenama, kad po prieš tai buvusio stebėjimo laikotarpio Ministrų Komitetas rekomendavo Austrijos valdžios institucijoms „priimti struktūrizuotą visų tautinių mažumų kalbų apsaugos ir skatinimo politiką, ypač Vienoje, ir sudaryti palankias sąlygas jų vartojimui viešajame gyvenime“. Remiantis periodine šalies ataskaita, federalinės vyriausybės patvirtintos 2020–2024 m. programos nuostatos yra pirmasis žingsnis tokios struktūrinės politikos link. Etninėms grupėms ir tautinių mažumų kalboms Vyriausybės programoje taikomos kelios nuostatos, kuriomis, kaip nurodyta periodinėje ataskaitoje, siekiama išspręsti įsisenėjusias šių grupių problemas. Specialiame poskyryje aptariamos kelios temos: naujas konstitucinių nuostatų, susijusių su etninėmis grupėmis, kodifikavimas, numatant tautinių mažumų mokyklas, tautinių mažumų kalbas ir topografiją; finansavimo didinimas ir mažumų žiniasklaidos apsauga per tam skirtą biudžetą; pagerintas etninių grupių matomumas visuomeninio transliuotojo ORF transliacijose; stiprinti mažumų kalbų buvimą internete ir kita.

2018 m. paskelbtoje ketvirtoje Ekspertų komiteto ataskaitoje dėl Austrijos¹³ pabrėžiama, kad dokumentų skelbimas tautinių mažumų kalbomis yra labai ribotas, nes savivaldybės sprendžia, ar pasinaudoti šia galimybe, o federalinės valdžios institucijos jų aktyviai neskatina to daryti. Savivaldybės taip pat mažai naudojami galimybe įrengti dvikalbius topografinius ženklus ten, kur tai nėra privaloma pagal Tautinių mažumų įstatymą¹⁴.

Čekija

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartiją Čekija ratifikavo 2006 m., chartija tam tikra apimtimi taikoma Moravijos kroatų, lenkų, romų, slovakų ir vokiečių kalboms.

Pagal 2001 m. priimto Tautinių mažumų įstatymo¹⁵ 8 straipsnį, tautinių mažumų atstovai, tradiciškai ir ilgą laiką gyvenantys Čekijos Respublikos teritorijoje (toliau – tautinių mažumų atstovai), turi teisę reikalauti, kad bendruomenės, kurioje jie gyvena, pavadinimas, jos dalių, gatvių ir viešųjų vietų pavadinimai, taip pat valdžios institucijų pastatų ir rinkimų patalpų pavadinimai būtų skelbiami tautinės mažumos kalba ir čekų kalba. Tautinių mažumų atstovai turi teisę vartoti tautinės mažumos kalbą oficialiuose dokumentuose ir kalbose bei teismo posėdžiuose. Naudojimosi šia teise sąlygas nustato specialūs teisės aktai (9 str.).

2000 m. priimtame Savivaldybių įstatymo¹⁶ nustatyta, kad savivaldybės, jos teritorijos dalių, gatvių ir kitų viešųjų vietų pavadinimas visada nurodomas čekų kalba. Pagal 29 straipsnio 2 dalį, jei savivaldybėje gyvena tautinė mažuma, savivaldybės, jos teritorijos dalių, gatvių ir kitų viešųjų vietų pavadinimai, valstybės valdžios institucijų ir teritorinių savivaldos vienetų pastatų ženklavimas taip pat turi būti pateikiamas ir tautinės mažumos kalba tuo atveju, jei per paskutinius du gyventojų surašymus ne mažiau kaip 10 proc. tos savivaldybės gyventojų deklaravo esantys šios tautybės atstovai, jei atitinkamų tautinių mažumų atstovai to prašo per Tautinių mažumų komitetą ir jei ši siūlymą rekomenduoja savo nutarime arba, jei to raštu prašo asociacija, pagal įstatus atstovaujanti atitinkamos tautinės mažumos interesams ir veikianti savivaldybės teritorijoje ne mažiau kaip 5 metus iki prašymo pateikimo datos. Gatvių ir kitų viešųjų erdvių ženklavimą savo lėšomis atlieka savivaldybė.

¹³ Fourth report of the Committee of Experts in respect of Austria. Item to be considered by the GR-J at its meeting on 22 March 2018: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168078bb08

¹⁴ Gesamte Rechtsvorschrift für Volksgruppengesetz: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000602>

¹⁵ On rights of members of national minorities and amendment of some acts: https://minelres.lv/NationalLegislation/Czech/Czech_Minorities_English.htm

¹⁶ Zákon ze dne 12. dubna 2000 o obcích (obecní zřízení): <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128#>

Dvikalbių gatvės ženklų daugiausia esama Silezijoje, kur gyvena nemažai lenkų tautinės mažumos asmenų¹⁷.

Tautinių mažumų įstatyme nustatyta, kad rinkimų metu atskirų teisės aktų nustatytais sąlygomis tautinių mažumų atstovai turi teisę skelbti pranešimą apie rinkimų laiką ir vietą bei kitą rinkėjams skirtą informaciją tautinių mažumų kalba (10 str.).

Pagal 11 straipsnį, tautinių mažumų atstovai turi teisę skleisti ir gauti informaciją savo kalba. Kultūros, tradicijų ir kalbų palaikymo ir plėtojimo tikslais valstybė remia periodinių ir neperiodinių spaudinių leidybą, radijo ir televizijos transliacijas tautinių mažumų, tradiciškai ir ilgą laiką gyvenančių Čekijos Respublikos teritorijoje, kalbomis. Šiam tikslui ji teikia dotacijas iš biudžeto (11 str.).

Pagal Administracinio proceso kodekso¹⁸ 16 straipsnio 1 dalį, bylos nagrinėjamos ir dokumentai pateikiami čekų kalba. Visgi, atkreiptinas dėmesys, kad proceso metu galima ir slovākų kalba – proceso dalyviai taip pat gali vartoti slovākų kalbą žodinio bylos nagrinėjimo metu ir slovākų kalba teikti rašytinius pareiškimus. Pagal 16 straipsnio 4 dalį, tautinių mažumų atstovai turi teisę vartoti šios mažumos kalbą žodiniuose posėdžiuose ir rašytiniuose pareiškimuose. Jeigu institucija neturi pareigūnų, mokančių tautinės mažumos kalbą, pilietis pats pasirūpina į oficialų atestuotų vertėjų žodžių sąrašą įrašyto vertėjo žodžiu paslaugomis, o vertimo žodžiu ir vertimo raštu išlaidas tokiu atveju apmoka institucija.

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijos ekspertų komitetas 2020 m. liepos mėn. pateikė vertinimą dėl neatidėliotinių veiksmų rekomendacijų, pateiktų ketvirtoje ekspertų komiteto vertinimo ataskaitoje apie Čekiją, įgyvendinimo¹⁹. Šiame vertinime informuojama, kad ekspertų komitetui pateiktame pranešime lenkų kalbos atstovai nurodė, kad jiems nėra žinoma apie sisteminę nacionalinių institucijų veiklą, skatinančią vietovardžių vartojimą lenkų kalba savivaldybėse, kuriose nepasiekiamas būtinas 10 proc. gyventojų slenkstis. Pasak lenkų tautinės mažumos pranešėjų, surašymų metu renkamų duomenų apie tautinę priklausomybę tvarka lemia, kad sunkiau pasiekiamas 10 proc. slenkstis (neprivaloma nurodyti, ar žmogus priklauso tautinei mažumai, be to leidžiama nurodyti priklausymą dviem tautybėms). Vertinime pabrėžiama, kad lenkų tautinės mažumos atstovai pasisako už 10 proc. slenkščio sumažinimą.

Estija

Konstitucijoje²⁰ įtvirtinta, kad oficiali Estijos kalba yra estų kalba. Vietovėse, kuriose ne mažiau kaip pusė nuolatinių gyventojų priklauso tautinei mažumai, kiekvienas turi teisę gauti atsakymus iš valstybės įstaigų, vietos valdžios institucijų ir jų pareigūnų taip pat ir tautinės mažumos kalba. Pagal Konstitucijos 52 straipsnį, valstybinių įstaigų ir vietos valdžios institucijų oficiali kalba yra estų kalba. Vietovėse, kuriose daugumos gyventojų kalba nėra estų kalba, vietos valdžios institucijos gali įstatymo nustatyta apimtimi ir tvarka vartoti daugumos vietovės nuolatinių gyventojų kalbą kaip savo vidaus darbo kalbą. Užsienio kalbų, įskaitant tautinių mažumų kalbas, vartojimas valdžios institucijose, teismuose ir ikiteisminio proceso metu yra reglamentuojamas atskiru įstatymu.

Kalbos įstatyme²¹ nustatyta, kad tautinės mažumos kalba yra užsienio kalba, kurią Estijos piliečiai, priklausantys tautinei mažumai, istoriškai vartojo Estijoje kaip gimtąją kalbą (5 str.). Įstatyme reglamentuota teisė vartoti tautinės mažumos kalbą: savivaldybėse, kuriose ne mažiau kaip pusė nuolatinių gyventojų priklauso tautinei mažumai, kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į valstybės

¹⁷ Czech amendment would make it easier for minorities to ask for bilingual street signs:

<https://romea.cz/en/news/czech/czech-amendment-would-make-it-easier-for-minorities-to-ask-for-bilingual-street-signs>

¹⁸ 500/2004 Coll. Act of 24th June 2004 Code of Administrative Procedure;

<https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/175155/20090113ATT46029EN.pdf>

¹⁹ Evaluation by the Committee of Experts of the Implementation of the Recommendations for Immediate Action contained in the Committee of Experts' fourth evaluation report on the Czech Republic:

<https://rm.coe.int/czechrepublicevalria4-en/16809eeebf>

²⁰ The Constitution of the Republic of Estonia: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521052015001/consolide>

²¹ Language Act: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/528072023001/consolide>

įstaigas, veikiančias atitinkamos savivaldybės teritorijoje, ir į atitinkamas vietos savivaldos institucijas ir gauti iš šių įstaigų, jų pareigūnų ir darbuotojų atsakymus tautinės mažumos kalba šalia atsakymų estų kalba (9 str. 1 d.). Nuolatinių gyventojų, priklausančių tautinei mažumai, dalis vietos savivaldos (administracinėje) teritorijoje nustatoma remiantis gyventojų registre esančiais atitinkamų metų sausio 1 d. duomenimis.

Pagal Kalbos įstatymą, viešojo administravimo kalba valstybės įstaigose ir vietos valdžios institucijose yra estų kalba. Viešojo administravimo estų kalba reikalavimas taikomas valstybei priklausančioms įmonėms, kurių kontrolinį akcijų paketą turi valstybė, valstybės įsteigtiems fondams ir pelno nesiekiančioms organizacijoms, kuriose dalyvauja valstybė (10 str.). Estijos valstybinių įstaigų ir vietos valdžios institucijų pareigūnai estų kalbą vartoja Estijos žiniasklaidoje.

Įstatymo 11 straipsnyje nustatyta, kad vietos savivaldos (administracinės) teritorijose, kuriose daugumos nuolatinių gyventojų gimtoji kalba nėra estų kalba, atitinkamos vietos savivaldos tarybos siūlymu ir Vyriausybės sprendimu, vietos savivaldos institucijos vidaus viešojo administravimo kalba greta estų kalbos gali būti vartojama ir nuolatinių gyventojų, sudarančių daugumą vietos savivaldos institucijos nuolatinių gyventojų, kalba.

Informaciniai ženklai, iškabos, įmonių rūšių pavadinimai, išorinė reklama bei viešojo vietoje esanti politinės kampanijos išorinė reklama, taip pat juridinio asmens pranešimai turi būti estų kalba (16 str.). Teksto vertimas į užsienio kalbą gali būti pridedamas prie viešųjų ženklų, iškabų, įmonės pavadinimo ir lauko reklamos (tekstas estų kalba turi būti pirmame plane ir neturi būti mažiau pastebimas nei tekstas užsienio kalba).

Jei Estijoje registruotos agentūros, bendrovės, pelno nesiekiančios asociacijos ir fondai bei individualių įmonių savininkai turi visuomenei skirtą interneto tinklalapį užsienio kalba, jame turi būti bent santrauka estų kalba apie jų veiklos sritį arba siūlomas prekes ir paslaugas (16 str. 4 d.).

Vietovardžių įstatyme²² nustatyta, kad Estijos vietovardžiai rašomi estų kalba (9 str.). Vietovardžių kalbos išimtys leidžiamos, jei jos yra istoriškai ar kultūriškai pagrįstos. Siekiant užkirsti kelią vietinių vietovardžių iškraipymui ar nepagrįstam jų keitimui, darant išimtį atsižvelgiama į atitinkamos vietovės gyventojų kalbą 1939 m. rugsėjo 27 d.

Pagal įstatymą vietovardžiai rašomi estų ir lotynų kalbų abėcėlės raidėmis (10 str.). Jei vietovardis užrašytas ne lotynų kalbos abėcėle, jo rašyba turi atitikti oficialią ženklų lentelę, reglamentuojančią vietovardžių perrašą (transkripciją ir transliteraciją). Vietovardžio rašyba turi atitikti estų kalbos ortografijos taisykles ir gali atspindėti vietinės tarmės žodžio garsinę struktūrą. Jei vietovardžio rašyba yra kilusi iš nelotyniškos abėcėlės, rašyba turi atitikti oficialią ženklų (raidžių) lentelę.

Įstatyme apibrėžiamas pagrindinių ir alternatyvių vietovardžių naudojimas (11 str.). Objektas įprastai turi vieną oficialų pavadinimą, išskyrus nustatytus atvejus. Pagal įstatymą objektas, kuris nėra administracinis vienetas ar adreso vienetas pagal Erdvinių duomenų įstatymą²³ (pavyzdžiui, gatvė, kelias, aikštė, gyvenvietė), gali turėti du oficialius pavadinimus, iš kurių vienas yra pagrindinis pavadinimas, o kitas – alternatyvus pavadinimas. Pagrindiniai ir alternatyvūs pavadinimai gali būti nustatomi dėl istoriškai ir kultūriškai pagrįstų priežasčių, jei siekiama išsaugoti:

1) neestišką objekto vietovardį, jau turintį estišką pavadinimą, arba kuriam taip pat turi būti suteiktas ir estiškas pavadinimas;

2) antrą estišką pavadinimą.

Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos Patariamasis komitetas 2022 m. paskelbė penktą nuomonę apie Estiją²⁴. Aptardamas tradicinių vietovardžių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių nuorodų naudojimą tautinių mažumų kalba, Patariamasis komitetas nurodo Estijos ataskaitos informaciją, pagal kurią vietovardžiai tautinių mažumų kalbomis yra naudojami kai kuriose vietose (švedų bei rusų kalba), o šiaurės rytų Estijoje, pavyzdžiui, Silamiajėje, Kohtla-Jervėje ir Narvoje, nėra simbolinę reikšmę turinčių istorinių ir kultūrinių pavadinimų, todėl vietovardžių

²² Place Names Act: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/501072023004/consolide>

²³ angl. Spatial Data Act

²⁴ ADVISORY COMMITTEE ON THE FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES. Fifth Opinion on Estonia adopted on 3 February 2022: <https://rm.coe.int/5th-op-estonia-en/1680a6cc9e>

nustatymas ir vartojimas rusų kalba būtų klaidinantis. Pažymima, kad Setumos (est. *Setumaa*) savivaldybėje naudojami vietovardžiai setų kalba (pateikti prašymą dėl vietovardžių kalbos galima kaimo savivaldybės tarybai). Patariamasis komitetas taip pat konstatuoja, kad komiteto vizito į šalį metu matė, kad vietovėse, kur dauguma gyventojų yra rusai, visiškai nėra viešųjų ženklų rusų kalba, tačiau atkreipė dėmesį į komercinius ženklus rusų kalba.

Kroatija

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartiją Kroatija ratifikavo 1997 m. Chartija tam tikra apimtimi taikoma čekų, bojašo romų (angl. *Boyash Romanian*), Istrijos romų (*Istro-Romanian*), italų, rutėnų (*Ruthenian*), serbų, slovākų, slovėnų, vengrų ir vokiečių kalboms.

Kroatijos Konstitucijoje²⁵ įtvirtinta, kad tautinių mažumų atstovams užtikrinama laisvė reikšti savo tautybę (*to express their nationality*), vartoti savo kalbą ir raštą bei naudotis kultūrine autonomija.

2000 m. buvo priimtas Tautinių mažumų kalbų ir raštų vartojimo Kroatijos Respublikoje įstatymas²⁶, reglamentuojantis tautinių mažumų kalbų ir raštų oficialaus vartojimo sąlygas, kurios užtikrina lygybę kroatų kalbai ir lotynų rašmenims pagal įstatymą. Šio įstatymo nuostatos netaikomos nagrinėjant bylas centrinėse valstybės administracijos institucijose, komerciniuose teismuose, Administraciniame teisme, Vyriausiajame nusižengimų teisme, Aukščiausiajame Teisme, Konstituciniame Teisme, jei konstitucinė teisė ar įstatymas nenustato kitaip. Nuostatos taip pat netaikomos oficialių registrų tvarkymui ir viešiesiems dokumentams, kurie naudojami užsienyje, jeigu atskirame įstatyme nenurodyta kitaip.

Oficialus tautinių mažumų kalbų ir raštų vartojimas galimas, kai tam tikros tautinės mažumos nariai savivaldybės ar miesto teritorijoje sudaro gyventojų daugumą, kai apskritys, savivaldybės ir miestai tai nustato savo įstatuose arba esant kitoms įstatyme nustatytoms sąlygoms.

Savivaldybės, miesto ar apskrities teritorijoje įgyvendinamas vienodas oficialus tautinės mažumos kalbos ir rašto vartojimas:

- 1) savivaldybės, miesto ar apskrities atstovaujamųjų ir vykdomųjų organų darbe;
- 2) nagrinėjant bylą savivaldybės, miesto ar apskrities administracijos institucijose;
- 3) nagrinėjant bylą pirmosios instancijos valstybės valdymo institucijose, pirmosios instancijos centrinių valstybės valdymo įstaigų organizaciniuose padaliniuose, pirmosios instancijos teismuose, prokuratūroje, taip pat notarų ir viešuosius įgaliojimus turinčių juridinių asmenų, įgaliotų veikti mažumos kalba, darbe vienodą tautinės mažumos kalbos vartojimą patvirtinusios savivaldybės ar miesto teritorijoje. Išvardintos institucijos pripažįsta galiojančiais privačius teisinius dokumentus, sudarytus Kroatijos Respublikos teritorijoje, net jei jie yra surašyti tautinės mažumos kalba (5 str.).

Savivaldybėse, miestuose ir apskrityse, kuriose tautinės mažumos kalba yra vienodai oficialiai vartojama su kroatų kalba, savivaldybių ir miestų tarybų bei savivaldybių ir miestų vadovų darbas, apskričių susirinkimų ir vadovų darbas vyksta kroatų ir tautinių mažumų kalba bei raštu. Leidžiami dvikalbiai ar daugiakalbiai antspaudai, teisės aktų antraštės (tekstai to paties dydžio šriftu); savivaldybių, miestų ir apskričių atstovaujamųjų, vykdomųjų ir administracinių įstaigų, taip pat juridinių asmenų, turinčių viešuosius įgaliojimus, iškabos rašomos dviem ar daugiau kalbų vienodu šriftu. Nustatytose savivaldybėse, miestuose ir apskrityse asmuo turi teisę gauti dvikalbę ar daugiakalbę informaciją, oficialius savivaldybių, miestų ir apskričių atstovaujamųjų, vykdomųjų ir administracinių institucijų pranešimus, kvietimus ir kitą informacinę medžiagą (8 str.). Pagal įstatymą nustatytose teritorijose užtikrinama piliečių teisė į išduodamus dvikalbius ar daugiakalbius viešuosius dokumentus bei spausdinti oficialiais tikslais naudojamas formas.

Pagal įstatymo 10 straipsnį, savivaldybėse ir miestuose, kuriuose tautinės mažumos kalba ir raštas yra vienodai oficialiai vartojami, dviem ar daugiau kalbų ir vienodo dydžio šriftu, rašoma:

²⁵ *The Constitution of the Republic of Croatia*: <https://www.sabor.hr/en/constitution-republic-croatia-consolidated-text>

²⁶ *Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj*: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_05_51_1128.html

- 1) rašytiniai kelio ženklai ir kiti rašytiniai eismo ženklai;
- 2) gatvių ir aikščių pavadinimai;
- 3) vietovių ir geografinių vietovių pavadinimai.

Savivaldybės ar miesto, kuriame vienodai oficialiai vartojama tautinės mažumos kalba ir raštas, statute turi būti nustatyta, ar 10 straipsnio 1 dalyje numatytos teisės įgyvendinamos visoje teritorijoje ar tik tam tikrose jos vietose, taip pat turi būti nustatyta, kur taikomi tradiciniai vietovardžiai.

Savivaldybės ar miesto statute taip pat gali būti nustatyta, kad vietovėje, kurioje vartojama tautinės mažumos kalba ir raštas, visuomeninę veiklą vykdančios juridiniai ir fiziniai asmenys savo pavardes gali rašyti dviem ar daugiau kalbų.

Pirmosios instancijos valstybės valdymo įstaigos, centrinių valstybės valdymo įstaigų organizaciniai padaliniai, veikiantys pirmąją instanciją, pirmosios instancijos teisminės institucijos, valstybės advokatūros, notariai ir kitos institucijos teritorijose, kuriose vienodai oficialiai vartojama mažumos kalba ir raštas, užtikrina reikiamą skaičių pareigūnų, galinčių atlikti procedūras ir atlikti reikiamus veiksmus vienodai oficialiai vartojama tautinės mažumos kalba ir raštu (21 str.).

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijos Ekspertų komitetas 2022 m. kovo mėn. pateikė šestą vertinimo ataskaitą apie Kroatiją²⁷. Ataskaitoje teigiama, kad vietos valdžios institucijų lygiu keliose vietovėse vienodai oficialiai yra vartojama čekų, serbų ir kitos tautinių mažumų kalbos, tačiau ši praktika per apžvelgiamą laikotarpį neišplito į kitas savivaldybes. Regionų (apskričių) valdžios institucijų atžvilgiu nė viena tautinės mažumos kalba, išskyrus italų (Istrijos regione), nėra vienodai oficialiai vartojama. Ekspertų komitetas pakartoja ankstesnės ataskaitos pastebėjimą, kad privalomo vienodo oficialaus mažumų kalbos vartojimo slenkstis (mažiausiai trečdalis vietos gyventojų) yra per aukštas, kad būtų skatinamas mažumų kalbų vartojimas ir yra nesuderinamas su Chartija.

Latvija

„Latvių kalba ir kultūra yra latvių tautos tapatumo, taip pat Latvijos valstybės nacionalinės kultūrinės tapatybės pagrindas. Todėl tai yra bendra vertybė visiems Latvijos gyventojams, nepriklausomai nuo tautybės, kilmės, gimtosios kalbos, religijos ir kt. sąlygos. Konstitucijos preambulėje tai atsispindi teiginiu, kad latvių kalba, kaip vienintelė valstybinė kalba, yra vieningos visuomenės pagrindas. Iš latvių kalbos kaip vienintelės valstybinės kalbos konstitucinio statuso išplaukia valstybinės kalbos funkcija būti bendra visuomenės bendravimo ir demokratinio dalyvavimo kalba.“ Tai ištrauka iš 2021 m. paskelbto Latvijos prezidento pranešimo „Dėl latvių kalbos kaip vienintelės valstybinės kalbos stiprinimo“²⁸.

Latvijos Saeima Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją ratifikavo 2005 m., visgi konvencijos ratifikavimo įstatyme²⁹ nurodyta, kad sąvoka „tautinės mažumos“, kuri nėra apibrėžta Konvencijoje, Konvencijos prasme reiškia Latvijos piliečius, kurie skiriasi nuo latvių kultūra, religija ar kalba, kurių ištisos kartos tradiciškai gyvena Latvijoje ir kurie laiko save Latvijos valstybei ir visuomenei priklausančiais asmenimis, siekiančiais išsaugoti ir plėtoti savo kultūrą, religiją ar kalbą. Taip pat nurodyta, kad asmenys, kurie nėra Latvijos ar kitos šalies piliečiai, bet nuolat ir teisėtai gyvena Latvijos Respublikoje, ir nors Konvencijos prasme nepriklausantys tautinei mažumai pagal tautinės mažumos apibrėžimą, tačiau save priskiriantys šį apibrėžimą atitinkančiai

²⁷ *Evaluation by the Committee of Experts of the Implementation of the Recommendations for Immediate Action contained in the Committee of Experts' sixth evaluation report on Croatia*: <https://rm.coe.int/croatia-eval-6-iria-en/1680a5e82f>

²⁸ *Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu. Valsts prezidenta paziņojums Nr. 8, Rīgā 2021. gada 26. Aprīlī*: <https://likumi.lv/ta/id/322742-par-latviešu-valodas-ka-vienigas-valsts-valodas-nostiprinasanu>

²⁹ *Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību*: <https://likumi.lv/ta/id/109252-par-visparejo-konvenciju-par-nacionalo-minoritasu-aizsardzibu>

tautinei mažumai, gali naudotis Konvencijoje numatytomis teisėmis, jeigu įstatymai nenumato išimčių.

Latvijos Respublika pabrėžė atsižvelgianti į Konvencijos 10 straipsnio antrą dalį ir 11 straipsnio trečią dalį, reglamentuojančias tam tikras mažumų kalbų vartojimo sritis tiek, kiek tai neprieštarauja Konstitucijai ir kitiems Latvijos Respublikoje galiojantiems teisės aktams, nustatantiems valstybinės kalbos vartojimą.

Latvijos Konstitucijos (Satversmės)³⁰ preambulėje įtvirtinta, kad latvių kalba yra vienintelė valstybinė kalba. Pagal Konstituciją, tiek Saeimos, tiek savivaldybių tarybų darbo kalba yra latvių kalba (21 ir 101 str.).

1999 m. priimtame Valstybinės kalbos įstatyme³¹ taip pat pakartota konstitucinė nuostata, kad Latvijos Respublikos valstybinė kalba yra latvių kalba. Įstatyme be latvių kalbos yra minima ir lyvių kalba (latv. *lībieši, līvi*). Įtvirtinta, kad valstybė užtikrina lyvių kalbos kaip senųjų gyventojų (autochtonų) kalbos išsaugojimą, apsaugą ir raidą (4 str.). Kiekviena kita kalba, išskyrus lyvių kalbą, šio įstatymo prasme yra vertinama kaip užsienio kalba.

Pagal įstatymą, valstybės ir savivaldybių institucijų, teismų ir teismų sistemai priklausančių įstaigų, valstybės ir savivaldybių įmonių, taip pat įmonių, kuriose didžioji kapitalo dalis priklauso valstybei ar savivaldybei, darbuotojai privalo mokėti ir vartoti valstybinę kalbą tiek, kiek tai būtina profesinėms ir tarnybinėms pareigoms atlikti (6 str. 1 d.).

Privačių įstaigų, organizacijų, įmonių darbuotojai, taip pat savarankiškai dirbantys asmenys privalo vartoti valstybinę kalbą, jeigu jų veikla turi įtakos teisėtiems viešiesiems interesams (visuomenės saugumui, sveikatai, moralei, sveikatos apsaugai, vartotojų teisių ir darbo teisės apsaugai, darbo saugos, administracinei priežiūrai). Privačių įstaigų, organizacijų, įmonių darbuotojai, taip pat individualią veiklą vykdančios asmenys, kurie įstatymo ar kito norminio akto pagrindu atlieka tam tikras viešąsias funkcijas, privalo mokėti ir vartoti valstybinę kalbą tiek, kiek pagal įstatymus ar kitus norminius aktus būtina atitinkamoms funkcijoms atlikti (6 str. 3 d.). Valstybinės kalbos mokėjimo lygį, taikomą minėtiems asmenims, ir žinių patikrinimo tvarką nustato Ministrų kabinetas.

Įstatyme įtvirtinta, kad valstybės ir savivaldybių įstaigų, teismų ir teismų sistemai priklausančių įstaigų, valstybės ir savivaldybės įmonių, taip pat įmonių, kuriose didžioji kapitalo dalis priklauso valstybei ar savivaldybei, darbo kalba yra latvių kalba, dokumentai tvarkomi taip pat latvių kalba. Privačios įstaigos, organizacijos, įmonės ir savarankiškai dirbantys asmenys, kurie įstatymų ar kitų teisės aktų pagrindu vykdo tam tikras viešąsias funkcijas, apskaitoje ir su atitinkamų funkcijų vykdymu susijusiuose dokumentuose vartoja valstybinę kalbą.

Vietovardžiai Latvijos Respublikoje kuriami ir vartojami valstybine kalba. Lyvių pakrantės teritorijoje vietų, įstaigų, visuomeninių organizacijų, įmonių pavadinimai, taip pat šioje teritorijoje vykstančių renginių pavadinimai sudaromi ir vartojami taip pat ir lyvių kalba (18 str. 4 d.).

Ši Valstybinės kalbos įstatymo nuostata pakartojama ir 2000 m. Ministrų kabineto patvirtintose Vietovardžių, įstaigų, visuomeninių organizacijų, įmonių (įmonių) ir renginių pavadinimų kūrimo ir naudojimo taisyklėse³². Pagal šias Taisykles kiekviena administracinė teritorija, gyvenamoji vieta, gatvė ir nekilnojamasis turtas gali turėti tik vieną oficialų pavadinimą. Vietovardžiai oficialiuose dokumentuose, rašomuose latvių kalba, rašomi pagal latvių kalbos normas (taip pat laikantis vietovardžių rašymo ir vartojimo tradicijų). Rašant kitų tipų tekstus ir rengiant žemėlapius, gali būti atsižvelgiama į specifinius atitinkamos apskrities vietovardžių vartojimo ir rašybos ypatumus bei tradicijas. Taisyklėse nustatyta, kad jeigu viena ar kelios užsienio kalbos vartojamos kaip darbo kalba valstybės ir savivaldybių institucijų, teismų ir teismų sistemai priklausančių institucijų, valstybės ir savivaldybių įmonių, taip pat įmonių, kuriose didžiausia

³⁰ The Constitution of the Republic of Latvia: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/57980-the-constitution-of-the-republic-of-latvia>

³¹ Valsts valodas likums: <https://likumi.lv/ta/id/14740-valsts-valodas-likums>

³² Regulations regarding Creation and Use of Place Names, Names of Institutions, Public Organisations, Undertakings (Companies) and Names of Events: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/10130-regulations-regarding-creation-and-use-of-place-names-names-of-institutions-public-organisations-undertakings-companies-and-names-of-events>

kapitalo dalis priklauso valstybei ar vietos valdžiai, renginiuose, pavadinimas gali būti sudaromas visomis darbo kalbomis, tačiau pavadinimas valstybine kalba turi būti aiškiai pabrėžtas.

Ministrų kabinetas nustato atvejus, kai skelbiant informaciją viešose vietose, skirtose visuomenės informavimui, leidžiama vartoti užsienio kalbą. Pagal 2005 m. patvirtintas kalbų vartojimo informacijoje tvarką³³, Valstybinės kalbos įstatymo 21 straipsnyje nurodyti asmenys šalia informacijos latvių kalba gali teikti informaciją ir užsienio kalba, kai ši informacija yra skirta visuomenės informuoti viešose vietose ir jei ši informacija yra susijusi su tarptautiniu turizmu; tarptautiniais renginiais; visuomenės saugumo priežastimis; laisvu ES prekių judėjimu; epidemijomis ar pavojingomis infekcinėmis ligomis; užsienio piliečių, patalpintų įkalinimo vietose, teisėmis ir pareigomis; ekstremaliomis situacijomis. Minėti asmenys užsienio kalba gali teikti informaciją (katalogus, skrajutes, naujienlaiškius ir kt.), susijusią su institucijos, įmonės, organizacijos ir pan. veikla, ir kuri yra išleidžiama ar siunčiama fiziniams ar juridiniams asmenims jų prašymu; užsienio kalba gali atlikti statistikos, sociologines, medicinos apklausas taip pat asmens prašymu informuoti asmenį žodžiu ir raštu.

2013 m. Latvijos Konstitucinio Teismo sprendime dėl Ministrų kabineto patvirtintų valstybinės kalbos žinojimo ir žinių patikrinimo taisyklių atitikties Latvijos Konstitucijai³⁴ pateikiama profesoriaus Egilo Levito nuomonė: „Pagrindinė valstybinės kalbos funkcija – būti bendra tarpusavio bendravimo ir supratimo priemone visiems šalies piliečiams, nepaisant jų tautybės, gimtosios kalbos, religijos ir kitų savybių. Viena iš konkrečių šios funkcijos apraiškų yra ta, kad valstybinė kalba yra valstybės institucijų ir savivaldybių darbo kalba.“

Tame pačiame sprendime yra nuoroda į Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 14 d. sprendimą, kuriame Teismas yra nurodęs, kad būtinybė saugoti valstybinę kalbą ir stiprinti jos vartojimą yra glaudžiai susijusi su Latvijos valstybės demokratine santvarka. Cituojamas ir Teismo 2001 m. gruodžio 21 d. sprendimas: „Atsižvelgiant į latvių kalbos kaip valstybinės kalbos apsaugą Konstitucijoje, taip pat tai, kad globalizacijos kontekste Latvija yra vienintelė vieta pasaulyje, kur gali būti garantuotas latvių kalbos, taigi ir pagrindinės tautos, egzistavimas ir raida, latvių kalbos kaip valstybinės kalbos vartojimo apimtį susiaurėjimas valstybės teritorijoje taip pat gali būti laikoma grėsme demokratinei valstybės santvarkai“ (17 punktas).

Atkreiptinas dėmesys į Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos Patariamojo komiteto 2018 m. paskelbtą Trečiąją nuomonę apie Latviją³⁵. Dokumente teigiama, kad valstybės institucijos negaili jėgų, siekdamos užtikrinti latvių kalbos dominavimą visose visuomenės gyvenimo srityse. Beveik visoms profesijoms taikomi vis griežtesni kalbos mokėjimo reikalavimai, o tai neigiamai veikia asmenų, kurių gimtoji kalba nėra latvių, įskaitant ir tautinių mažumų atstovus, galimybes užimti pareigas viešajame sektoriuje. Latvių kalba yra vienintelė kalba, kurią leidžiama vartoti bendraujant su valstybės valdymo institucijomis, topografiniuose ženkluose ir kituose užrašuose. Visgi, dokumente pažymima, kad „dėtos didelės pastangos ir skirtos nemažos lėšos, siekiant suteikti latvių kalbos mokymosi galimybes žmonėms, norintiems patobulinti valstybinės kalbos įgūdžius. Taigi latvių kalbą moka daugiau nei 90 proc. respondentų, kurių gimtoji kalba yra rusų, ir beveik pusė respondentų savo latvių kalbos žinias vertina gerai, o jaunesnio amžiaus tautinių mažumų atstovų latvių kalbos įgūdžiai yra žymiai geresni. Mažumų gyventojų požiūris į latvių kalbos vartojimą dažniausiai yra neutralus arba teigiamas.“

³³ Regulations regarding Use of Languages in Information:

<https://likumi.lv/ta/en/en/id/102667-regulations-regarding-use-of-languages-in-information>

³⁴ Satversmes tiesas spriedums. Par Ministru kabineta 2009.gada 7.jūlija noteikumu Nr.733 "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību (...): <https://likumi.lv/ta/id/261823-par-ministru-kabineta-2009-gada-7-julija-noteikumu-nr-733-noteikumi-par-valsts-valodas-zinasanu-apjomu-un-valsts-valodas-prasme...>

³⁵ Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Third Opinion on Latvia adopted on 23 February 2018: <https://rm.coe.int/revised-version-of-the-english-language-version-of-the-opinion/1680901e79>

Lenkija

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartiją Lenkija ratifikavo 2009 m. Chartija tam tikra apimtimi taikoma armėnų, baltarusių, čekų, jidiš, karaimų, kašubų, lemų, lietuvių, romų, rusų, slovakų, totorių, ukrainiečių ir vokiečių kalboms.

1997 m. Lenkijos Konstitucijos³⁶ 27 straipsnyje įtvirtinta, kad Lenkijos Respublikoje oficiali kalba (lenk. *językiem urzędowym*) yra lenkų kalba. Ši nuostata nepažeidžia tautinių mažumų teisių, kylančių iš ratifikuotų tarptautinių susitarimų.“

Lenkų kalbos įstatymas³⁷ buvo priimtas 1999 m. Įstatymo nuostatos yra susijusios su lenkų kalbos apsauga, lenkų kalbos vartojimu įgyvendinant viešąsias užduotis bei lenkų kalbos vartojimu prekyboje ir įgyvendinant darbo teisės nuostatas Lenkijos Respublikos teritorijoje (1 str.).

2 straipsnyje nustatyta, kad šis įstatymas nepažeidžia tautinių ir etninių mažumų bei regioninę kalbą vartojančių bendruomenių teisių.

Įstatymo 4 straipsnyje nustatyta, kad lenkų kalba yra oficiali kalba:

- 1) valstybės konstitucinių organų;
- 2) vietos valdžios padalinių organų ir jiems pavaldžių institucijų ta apimtimi, kuria jie atlieka viešąsias užduotis;
- 3) vietos viešojo administravimo įstaigų;
- 4) institucijų, įsteigtų konkrečioms viešosioms užduotims vykdyti;
- 5) 1 punkte išvardytiems organams pavaldžių įstaigų;
- 6) savivaldos institucijų, išskyrus vietos valdžią, socialinių, profesinių, pusiau kooperatinių organizacijų institucijų ir kitų viešąsias užduotis atliekančių subjektų.

Užrašai ir informacija biuruose ir viešosiose įstaigose, taip pat viešosios informacijos (*do odbioru publicznego*) užrašai ir užrašai viešajame transporte turi būti rengiami lenkų kalba (10 str. 1 d.). Prie pavadinimų ir tekstų lenkų kalba už viešąjį administravimą atsakingo ministro³⁸ nustatyta tvarka gali būti pateikiamos versijos užsienio kalba.

2005 m. Tautinių ir etninių mažumų bei regioninės kalbos įstatymas³⁹ reglamentuoja klausimus, susijusius su tautinių bei etninių mažumų kultūrinės tapatybės išsaugojimu, regioninės kalbos išsaugojimu ir puoselėjimu, taip pat žmonių lygybės principo įgyvendinimu nepriklausomai nuo asmens etninės kilmės. Įstatyme taip pat apibrėžiami vyriausybės administracijos organų ir teritorinių vienetų uždaviniai ir kompetencijos šiais klausimais.

Tautinė mažuma – tai Lenkijos piliečių grupė, kurie kartu atitinka šias sąlygas: jų skaičius yra mažesnis, nei likusios Lenkijos gyventojų dalies, žymiai skiriasi nuo kitų piliečių savo kalba, kultūra ar tradicijomis ir siekia jas išsaugoti, suvokia save kaip istorinę ir kultūrinę bendruomenę ir linkę ją išreikšti ir saugoti, jos protėviai gyveno dabartinėje Lenkijos teritorijoje bent prieš šimtą metų ir ji tapatina save su kuria nors tauta, turinčia savą valstybę (2 str. 1 d.). Tautinėmis mažumomis yra pripažintos šios mažumos: baltarusių, čekų, lietuvių, vokiečių, armėnų, rusų, slovakų, ukrainiečių, žydų. Etninė mažuma apibrėžiama analogiškai, išskyrus vienintelį požymį – ši grupė nesitapatina su jokia turinčia savą valstybę tauta. Etninėmis mažumomis yra pripažintos karaimų, lemų, romų ir totorių mažumos (2 str. 4 d.). Įstatyme mažumos suprantamos kaip tautinės bei etninės mažumos, o mažumos kalba suprantama kaip tautinės ir etninės mažumos kalba.

Pagal įstatymą draudžiama naudoti priemonės, kurių tikslas yra asmenų, priklausančių mažumai, asimiliacija, jeigu šios priemonės yra naudojamos prieš jų valią, taip pat priemonės, kurių tikslas yra tautinių arba etninių proporcijų pakitimas mažumų urbanizuotose teritorijose. Viešosios valdžios organai privalo taikyti atitinkamas priemones tam, kad:

³⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
The Constitution of the Republic of Poland: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>

³⁷ Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim (Tekst ujednolicony. Opracowano na podstawie: t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 672.): <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19990900999/U/D19990999Lj.pdf>

³⁸ Vidaus reikalų ir administravimo ministras

³⁹ Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym: <https://www.gov.pl/attachment/b689a8d4-44ee-4838-af0e-5875549efc95>

1) palaikytų visišką ir tikrą lygybę ekonominio, politinio, kultūrinio gyvenimo srityse tarp mažumai priklausančių asmenų ir asmenų, priklausančių daugumai;

2) būtų apsaugoti asmenys, esantys diskriminacijos, priešiško arba prievartos objektu, kurie yra jų priklausomybės mažumai pasekmė;

3) būtų stiprinamas tarpkultūrinis dialogas.

Įstatymo 2 skyrius skirtas mažumos kalbos vartojimo sąlygoms apibrėžti. Pagal 7 straipsnio 1 dalį asmenys, priklausantys mažumai, turi teisę vartoti ir rašyti savo vardus ir pavardes pagal mažumos kalbos rašybos taisykles, ypač kai registruojami civilinės teisės aktai ir asmens dokumentai. Asmenų, priklausančių mažumai, vardai ir pavardės, rašyti kita abėcėle nei lotyniška, turi būti transliteruojami (7 str. 2 d.).

Asmenys, priklausantys mažumai, turi teisę (8 str.):

1) laisvai vartoti mažumos kalbą asmeniniame gyvenime ir viešai;

2) į informacijos platinimą ir keitimąsi ja mažumos kalba;

3) teikti asmeninio pobūdžio informaciją mažumos kalba;

4) mokytis mažumos kalbos arba mažumos kalba.

Santykiuose su gminos⁴⁰ (savivaldybės) organais šalia oficialios kalbos gali būti vartojama kaip pagalbinė kalba (*język pomocniczy*) ir mažumos kalba (*język mniejszości*) (9 str.). Pagalbinė kalba gali būti vartojama tik tose gminose, kur gminos gyventojų, priklausančių mažumai ir kurios kalba turi būti vartojama kaip pagalbinė, skaičius yra ne mažesnis kaip 20 proc. bendrojo gminos gyventojų skaičiaus ir kurie buvo įrašyti į Oficialųjį gminų registrą (*Urzędowego Rejestru Gmin*).

Galimybė vartoti pagalbinę kalbą reiškia, kad mažumai priklausantys asmenys, turi teisę kreiptis į gminos institucijas pagalbine kalba raštu ar žodžiu ir, pareiškus aiškų prašymą, gauti atsakymą raštu ar žodžiu taip pat pagalbine kalba. Leidžiama pateikti pareiškimą pagalbine kalba. Pareiškimų pateikimas pagalbine kalba nėra priežastis palikti pareiškimą nenagrinėtą.

Oficialųjį gminų registrą tvarko vidaus reikalų ir administravimo ministras (atsakingas už tautinių bei etninių mažumų klausimus) (10 str.).

Pagal įstatymo 12 straipsnio 1 dalį į papildomi tradiciniai pavadinimai mažumos kalba gali būti vartojami kartu su:

1) oficialiais vietovardžiais ir topografinių (*fizjograficznych*) objektų pavadinimais,

2) gatvių pavadinimais – nustatytais lenkų kalba atskirų taisyklių pagrindu.

Papildomi pavadinimai, minėti 1 dalyje, gali būti vartojami tik tose gminose, kurios yra įrašytos į Oficialųjį registrą. Į šį registrą gmina, kurios teritorijoje norima rašyti papildomus užrašus, įtraukiama jos prašymu. Gminos taryba prašymą vidaus reikalų ministrui dėl pavadinimų mažumos kalba per vaivadijos administraciją pateikia tai mažumai priklausančių gminos gyventojų arba savo iniciatyva.

Norint įteisinti papildomus užrašus, esama ir kitų sąlygų. Pirmą, gminos gyventojų, priklausančių tautinei mažumai, dalis (paskutinio surašymo duomenimis) turi būti ne mažesnė kaip 20 proc., arba, kai dėl papildomų užrašų mažumos kalba konsultuojamasi su gyventojais, daugiau kaip pusė jų turi pareikšti savo pritarimą. Antra, savivaldybės prašymui turi pritarti Vietovardžių ir topografinių objektų pavadinimų komitetas, į kurį įeina ir kalbotyros, istorijos, geografijos bei kartografijos specialistai. Papildomi pavadinimai gali būti taikomi visos gminos teritorijoje arba atskirose jos vietovėse. Papildomi pavadinimai yra rašomi po pavadinimo lenkų kalba ir negali būti vartojami atskirai. Užrašai mažumos kalba turi atitikti tos kalbos taisykles.

Infrastruktūros ministras nustato tvarką dėl papildomų pavadinimų skelbimo mažumos kalba, ypač atkreipiant dėmesį į pavadinimų šrifto dydį bei stilių lenkų kalba ir mažumos kalba (13 str. 12 d.). Pažymėtina, kad pagal 2005 m. infrastruktūros ministro patvirtintą tvarką⁴¹, papildomų užrašų (pavadinimų mažumos kalba) raidžių dydis turi būti toks pats kaip ir užrašų lenkų kalba, papildomi užrašai rašomi po užrašais lenkų kalba ir tokiu pačiu šriftu. Papildomų užrašų mažumos kalba iškabos

⁴⁰ Administracinis vienetas

⁴¹ *Umieszczanie na znakach i tablicach dodatkowych nazw w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym*: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/umieszczanie-na-znakach-i-tablicach-dodatkowych-nazw-w-jezykach-17213126>

(informacinės lentelės) finansuojamas savivaldybės lėšomis, o tokių išskabų pakeitimas, susijęs su papildomu gyvenvietės ar topografinio objekto pavadinimo mažumos kalba – valstybės biudžeto lėšomis (15 str.).

Įstatymo 4 skyriuje įtvirtintos nuostatos, susijusios su regionine kalba. Pagal įstatymą, regionine kalba, pagal Europos regioninių arba mažumų kalbų žemėlapi, laikoma tokia kalba, kuri: 1) yra tradiciškai vartojama šalies teritorijoje jos piliečių, kurie sudaro mažesnę pagal skaičių grupę nei kitų šios šalies gyventojų; 2) skiriasi nuo oficialios šios šalies kalbos; neapima tai nei oficialios šalies kalbos dialektų, nei migrantų kalbų. Regionine kalba, pagal įstatymą, yra kašubų kalba. Kašubai teisės mokytis savo kalbos arba sava kalba, taip pat šių asmenų teisė mokytis kašubų istorijos ir kultūros realizuojama pagal 1991 m. Švietimo sistemos įstatymo principus ir tvarką.

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijos Ekspertų komitetas 2023 m. birželio mėn. pateikė ketvirtą vertinimo ataskaitą apie Lenkiją⁴². Dokumente teigiama, kad regioninių ir tautinių mažumų kalbų padėtis bei Chartijos nuostatų įgyvendinimas nedaug tepasistūmėjo nuo dokumento įsigaliojimo Lenkijoje prieš 14 metų. Pažymima, kad regioninės ar tautinių mažumų kalbos administracijoje yra retai vartojamos. Šioje srityje nebuvo jokių teisinių ar praktinių pokyčių, o nustatytas 20 proc. tautinės mažumos gyventojų slenkstis trukdo įgyvendinti Chartijos 10 straipsnį dėl regioninių arba mažumų kalbų vartojimo. Ataskaitoje pažymima, kad tik keturios kalbos atitinka teisės aktų reikalavimus dėl jų vartojimo savivaldybėse, tačiau net ir šiais atvejais įgyvendinimas nėra nuoseklus ir kalbos praktiškai nevartojamos.

Dvikalbiai vietovardžių ženklai, kur teisės aktai yra lankstesni, egzistuoja tik penkiomis kalbomis. Atkreipiamas dėmesys, kad jau keletą metų neteikiamos paraiškos su prašymu naudoti naujus dvikalbius vietovardžių ženklus. Taip pat nebuvo imtasi priemonių, kad būtų sušvelnintos neigiamos vokiečių kalbos vartojimo pasekmės dėl 2017 m. Opolės miesto plėtros (pašalinti vietovardžių užrašai vokiečių kalba). Ekspertų komitetas pabrėžia, kad norint užtikrinti Chartijos įgyvendinimą administracinėje srityje, reikalingos teisinės ir praktinės priemonės.

Suomija

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartiją Suomija ratifikavo 1998 m. Chartija tam tikra apimtimi taikoma karelių, romų, rusų, Inario, Skolto ir Šiaurės samių, švedų, totorių ir jidiš kalboms.

2020 m. duomenimis, suomių kalbą vartojo 88,3 proc. šalies gyventojų, švedų – 5,3 proc., o samių – tik 0,03 proc. gyventojų.

Suomijos Konstitucijoje⁴³ nustatyta, kad Suomijoje yra dvi valstybinės kalbos – suomių ir švedų. Pagal Konstituciją, kiekvieno asmens teisė vartoti savo kalbą – suomių arba švedų – teismuose ir kitose institucijose bei gauti oficialius dokumentus ta kalba yra užtikrinama įstatymu (17 str.). Valdžios institucijos vienodai tenkina suomiškai ir švediškai kalbančių šalies gyventojų kultūrinius ir visuomeninius poreikius. Samiai, kaip senieji vietos gyventojai, taip pat romai ir kitos tautinių mažumų grupės, turi teisę išlaikyti ir plėtoti savo kalbą ir kultūrą. Nuostatos dėl samių teisės vartoti samių kalbą valdžios institucijose yra nustatytos įstatymu.

Nuo 2004 m. galioja Samių kalbos įstatymas⁴⁴, pakeitęs 1991 m. Samių kalbos vartojimo valdžios institucijose įstatymą (angl. *Act on the Use of the Sámi Language before the Authorities*).

Įstatyme yra įtvirtintos nuostatos dėl samių teisės vartoti savo kalbą teismuose ir kitose valdžios institucijose, taip pat nustatyta valdžios institucijų pareiga užtikrinti ir skatinti samių kalbines teises. Įstatymo tikslas – užtikrinti samių teisę į teisingą teismą ir gerą administravimą nepriklausomai nuo kalbos ir užtikrinti kalbines samių teises, kad jiems nereikėtų specialiai jų nurodyti.

⁴² Fourth report of the Committee of Experts in respect of Poland. Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages. Adopted on 14 June 2023: <https://rm.coe.int/polandecrml4-en/1680ac6470>

⁴³ The Constitution of Finland: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731_20180817.pdf

⁴⁴ Sámi Language Act: <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20031086.pdf>

Šio įstatymo nuostatos taikomos konkrečioms išvardintoms keturioms savivaldybėms ir jų institucijoms, teismams ir kitoms institucijoms, kurių jurisdikcija iš dalies ar visiškai apima šias savivaldybes, Laplandijos regiono vyriausybei ir jos institucijoms, Samių parlamentui, Vyriausybės teisingumo kancleriui ir Parlamento ombudsmenui ir kitiems įstatyme išvardintiems subjektams.

Įstatymo 2 skyrius skirtas kalbinėms teisėms reglamentuoti. Samiai turi teisę vartoti samių kalbą ir būti išklausyti bet kurioje šiame įstatyme nurodytoje institucijoje. Valdžios institucija neturi riboti ar atsisakyti įgyvendinti šiame įstatyme numatytas kalbines teises dėl to, kad samiai taip pat moka kitas kalbas, tokias kaip suomių arba švedų. Nustatytų savivaldybių atstovaujamųjų organų nariai samiai turi teisę posėdžiuose ir rašytiniuose pareiškimuose, kurie pridedami prie protokolo, vartoti samių kalbą. Tokia pati nuostata taikoma ir samių nariams valstybinėse tarybose, komisijose, darbo grupėse ir atitinkamuose jungtiniuose organuose samių gyvenamoje vietovėje (angl. *Sámi homeland*, suom. *Saamelaisten kotiseutualue*), o kai svarstomi ypač svarbūs samiams klausimai – ir už samių gyvenamosios vietovės ribų. Šiaurės elnių augintojų asociacijos ar jos komiteto posėdyje dalyvaujantis samis taip pat turi teisę vartoti samių kalbą.

Valdžios institucija visuomenei skirtuose pranešimuose taip pat vartoja samių kalbą. Oficiali reklama, skelbimai, pranešimai ir skelbimai bei kita visuomenei skirta informacija, taip pat visuomenei skirti ženklai ir blankai su jų instrukcijomis samių gyvenamojoje vietovėje turi būti parengti ir išleisti taip pat samių kalba.

Tačiau oficialūs pranešimai ir skelbimai, kuriuos išduoda apygardos teismo, teisėjo, valstybės apygardos biuro tarnyba ar pareigūnas, sprendžiant klausimą, susijusį su asmeniniais interesais, savo nuožiūra gali būti išduodami tik suomių kalba, jei samių kalbos vartojimas yra akivaizdžiai nereikalingas. Rinkimams ir referendumams skirtos pranešimų kortelės nerengiamos samių kalba.

Samiams svarbūs teisės aktai, kiti dokumentai Vyriausybės ar atitinkamos ministerijos sprendimu taip pat skelbiami samių kalba.

Valdžios institucija, kurios veikla susijusi tik su samiais, kartu su suomių kalba kaip darbo kalbą gali vartoti ir samių kalbą.

Įstatymo 3 skyrius yra skirtas samių kalbos vartojimo samių gyvenamoje vietovėje reglamentavimui. Šioje teritorijoje bendraudami su valdžios institucijomis, samiai turi teisę vartoti samių arba suomių kalbą pasirinktinai. Samiai turi tokią pačią teisę kreiptis į valstybės institucijas ir už samių gyvenamosios vietovės ribų, kai šios institucijos nagrinėja skundus dėl institucijų, esančių samių gyvenamojoje vietovėje. Kai samis yra bylos šalis, jam paprašius, išduodamas sprendimas, nutartis, protokolas ar kitas dokumentas samių kalba, jei byla yra susijusi su jos teisėmis, interesais ar pareigomis, išskyrus atvejus, kai dokumentas yra akivaizdžiai nesusijęs su klausimo sprendimu. Institucijos privalo rūpintis, kad kiekviename padalinyje galėtų aptarnauti klientus ir samių kalbą.

Savivaldybėse, kuriose samių kalbos gyventojų dalis praėjusių metų sausio 1 d. viršijo trečdalį gyventojų, savivaldybės institucijos taip pat vartoja samių kalbą protokoluose ir kituose bendro pobūdžio ir svarbos dokumentuose. Jei viešojo administravimo funkcija pagal įstatymą yra priskirta privačiam subjektui, šio įstatymo nuostatos dėl institucijai taikomos subjektui, kai jis veikia samių gyvenamoje vietovėje.

2003 m. priimto Kalbos įstatymo⁴⁵ tikslas – užtikrinti kiekvienam asmeniui konstitucinę teisę vartoti savo kalbą – suomių arba švedų – teismuose ir kitose institucijose. Įstatymu siekiama užtikrinti kiekvieno asmens teisę į teisingą teismą ir gerą administravimą nepriklausomai nuo kalbos ir užtikrinti kiekvieno asmens kalbines teises be būtinybės specialiai kreiptis dėl šių teisių, jas nurodyti.

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijos Ekspertų komitetas 2018 m. spalio mėn. pateikė penktą vertinimo ataskaitą apie Suomiją⁴⁶. Pagal ataskaitą, švedų kalba kaip valstybinė kalba užima tvirtą poziciją, tačiau tam tikrais atvejais paslaugos švedų kalba nėra patenkinamos. Esama trūkumų vartojant švedų kalbą teisminėse ir administracinėse institucijose, sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų srityse – daugiausia dėl to, kad trūksta pakankamai šią kalbą mokančių darbuotojų. Samių kalbų vartojimas sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų srityse yra

⁴⁵ Language Act: <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2003/en20030423.pdf>

⁴⁶ Fifth report of the Committee of Experts in respect of Finland. Item to be considered by the GR-J at its meeting on 25 September 2018: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016808d02b8

labai ribotas. Ataskaitoje teigiama, kad tai, jog dauguma samių kalba kalbančiųjų dabar gyvena už samių gyvenamosios vietovės ribų, kelia iššūkį samių kalbas ginančių teisinių nuostatų teritoriniam taikymui, ypač švietimo ir socialinių bei sveikatos priežiūros paslaugų srityse.

Kalbos įstatymo 33 straipsnyje nustatyta, kad ženklų, kelio ženklų ir kitų atitinkamų rodyklių, skirtų visuomenei, tekstai, kuriuos dvikalbėse savivaldybėse skelbia valdžios institucijos, turi būti suomių ir švedų kalbomis, išskyrus atvejus, kai pagal tarptautinę praktiką turi būti vartojamos užsienio kalbos. Kelių eismą reglamentuojančiuose teisės aktuose yra papildomų nuostatų dėl kelių ir gatvių kelio ženklų, ir kitų nukreipiamųjų ženklų kalbos. Nuostatos dėl vietovardžių, kurie turi būti vartojami ženkluose, įrengtuose valdžios institucijos, gali būti paskelbtos Vyriausybės nutarimu.

Internetu randama informacijos apie kelio ženklus Suomijoje, pagal kurią, jei kelio ženkle yra tekstas, jis rašomas suomių arba švedų kalba. Daugelis kelių ir vietovių Suomijoje turi pavadinimus suomių ir švedų kalba, todėl kelio ženkluose žymimi abu pavadinimai. Šiaurės Laplandijoje taip pat yra kelio ženklų Inario, Skolto ir Šiaurės samių kalbomis, t. y. kryptį nurodantys ženklai pateikiami suomių ir samių kalbomis (pavadinimas suomių kalba rašomas pirmas).

Kalbant apie gatvių dvikalbių pavadinimų ženklus dera paminėti, kad **Švedijos** šiaurėje esančio miesto Arjeplogo taryba 2016 m. patvirtino galimybę gatves žymėti ir samių kalba⁴⁷. Tam tikrose **Norvegijos** teritorijose taip pat yra gatvių ženklų samių kalba.

Vengrija

Konstitucijos⁴⁸ XXIX straipsnyje įtvirtinta nuostata, pagal kurią Vengrijoje gyvenančios tautybės (angl. *nationalities*) turi teisę vartoti savo gimtąsias kalbas, individualiai ir kolektyviai vardus (pavadinimus) savo gimtąja kalba, propaguoti savo kultūrą ir mokytis savo gimtąja kalba.

Tautinių mažumų teisės, taip pat ir tautinių mažumų kalbų vartojimas, reglamentuojamas 2011 m. Tautybių teisių įstatymo⁴⁹ nuostatomis. Dera pastebėti, kad terminas „tautinės mažumos“ Vengrijos teisės aktuose nevartojamas – jis pakeistas terminu „tautybės“. Siekiant vienovės, darbe apžvelgiant padėtį nagrinėjamu klausimu Vengrijoje, vartojamas terminas „tautinės mažumos“.

Įstatymo 5 straipsnyje nustatyta, kad valstybė garantuoja tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbų vartojimo sąlygas, nustatytas atskiruose teisės aktuose. Gimtosios kalbos vartojimą civiliniuose ir baudžiamuosiuose procesuose bei viešojo administravimo procesuose užtikrina atitinkami proceso įstatymai. Tautinėms mažumoms priklausančys parlamento nariai ir tautybės advokatai (*nationality advocates*) taip parlamente pat gali vartoti savo gimtąją kalbą.

Tautinės mažumos savivaldos nariai gimtąją kalbą gali vartoti ir vietos savivaldybių tarybose. Jei kalba buvo pasakyta tik tautinės mažumos kalba, prie posėdžio protokolo pridedamas tekstas vengrų kalba arba kalbos ištraukos vengrų kalba.

Vietovėse, kuriose gyventojų surašymo metu užregistruotas tautinės mažumos atstovų santykis siekia 20 proc. gyventojų, atitinkamos vietos tautinės mažumos savivaldos prašymu, tarybos protokolai ir sprendimai rašomi ne tik vengrų, bet ir tos tautybės kalba.

Įstatymo 6 straipsnyje nustatyta, kad vietovėse, kuriose gyventojų surašymo metu užregistruotas tautinės mažumos atstovų santykis siekia 10 proc. gyventojų, atitinkamos vietos tautinės mažumos savivaldos, veikiančios jos jurisdikcijos teritorijoje, prašymu, vietos savivaldybė užtikrina, kad:

a) jos potvarkiai ir skelbimai taip pat būtų skelbiami ir tos tautinės mažumos gimtąja kalba, be skelbimo vengrų kalba;

b) viešojo administravimo bylose naudojamos formos taip pat turi būti prieinamos tautinės mažumos gimtąja kalba;

⁴⁷ This Swedish town could be the first with Sami street signs: <https://www.thelocal.se/20161101/this-swedish-town-could-be-the-first-with-sami-street-signs>

⁴⁸ Hungary 2011 (rev. 2016) Constitution: https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2016

⁴⁹ Act CLXXIX of 2011 on the Rights of Nationalities:

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2012\)014-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2012)014-e)

c) iškabų, kuriose nurodomi viešąsias paslaugas teikiančių įstaigų ir agentūrų pavadinimai arba su jų veikla susiję pranešimai, užrašuose be formuluotės vengrų kalba, taip pat turi būti pateiktas ir tapatus variantas atitinkamos tautinės mažumos kalba;

d) vietovių ir gatvių pavadinimus žyminčių ženklų užrašuose be teksto vengrų kalba taip pat turi būti ir tapatus tekstas atitinkamos tautinės mažumos kalba.

Pagal 6 straipsnio 2 dalį, vietovėse, kuriose surašymo duomenimis, tautinės mažumos gyventojų santykis siekia 20 proc., atitinkamos vietos tautinės mažumos savivaldos prašymu, į vietos valstybės tarnautojų ir viešojo sektoriaus darbuotojų, notaro ir teismo antstolio pareigas laikantis bendrųjų profesinių reikalavimų taip pat įdarbinamas asmuo, mokantis tos tautybės gimtąją kalbą.

Vietovėse, kuriose gyventojų surašymo metu užregistruotas tautinės mažumos atstovų santykis sudaro 10 proc., o vietovėje veikia tautinės mažumos savivalda arba tautinės mažumos asociacija, gyventojų prašymu vietos tautinės mažumos savivaldos ar asociacijos prašymu, vietos savivaldybės valdomas ar finansuojamas žiniasklaidos paslaugų teikėjas teikia reguliarias tautinės mažumos visuomenės informavimo programas, siekdamas, kad toje vietovėje gyvenanti bendruomenė būtų informuojama tautinės mažumos gimtąją kalbą. Ši nuostata taip pat taikoma vietos savivaldybių skelbiamiems ar finansuojami spaudos leidiniams.

Vengrija Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartiją ratifikavo 1995 m. Chartija tam tikra apimtimi taikoma armėnų, bojašo, bulgarų, graikų, kroatų, lenkų, romų, rumunų, rutėnų, serbų, slovākų, slovėnų, ukrainiečių ir vokiečių kalboms.

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijos Ekspertų komiteto 2018 m. lapkričio mėn. pateiktoje septintoje vertinimo ataskaitoje apie Vengriją⁵⁰ teigiama, kad regioninių ar tautinių mažumų kalbų apsaugai ir skatinimui Vengrijoje skiriamas didelis politinis palaikymas.

Regioninių ar tautinių mažumų kalbų apsauga ir skatinimas bei Chartijos taikymas Vengrijoje yra tautinių mažumų, kurios Vengrijos konstitucinėje terminologijoje vadinamos „tautybėmis“, kultūrinės autonomijos aspektai. Be bendrosios administracinės struktūros, tautybėms atstovauja vietos, regioniniu ir nacionaliniu lygmenimis veikiančios tautybių savivaldos. Tautybių savivaldos organai turi teisę savarankiškai valdyti ir kartu priimti sprendimus švietimo, kultūros, žiniasklaidos ir kalbos vartojimo srityse. Tautybių savivaldos organai yra pagrindiniai nacionalinių valdžios institucijų partneriai skatinant regioninių ar mažumų kalbų vartojimą.

Ataskaitoje pažymima, kad pagal Vengrijos įstatymus baudžiamuosiuose, civiliniuose ir administraciniuose teisminiuose procesuose leidžiama vartoti regionines arba tautinių mažumų kalbas. Visgi, ataskaitos duomenimis, šiomis galimybėmis praktiškai nepasinaudojama. Kaip buvo rekomenduota ankstesnių stebėsenos laikotarpių metu, vis dar reikia imtis priemonių, skatinančių regioninėmis arba tautinių mažumų kalbomis kalbančius asmenis vartoti jas bendraujant su teisminėmis institucijomis. Pažymima, kad valstybė apmoka vertimo išlaidas, susijusias su regioninės ar tautinės mažumos kalbos vartojimu civiliniame procese, su sąlyga, kad, jei byla pralaimima, išlaidas padengia proceso šalis. Visgi, pagal Chartijos 9 straipsnio 1 dalies bii punktą, taikomą Vengrijoje visoms regioninėms ar tautinių mažumų kalboms, proceso šalis, civiliniame procese vartojanti regioninę ar mažumos kalbą, turi būti atleista nuo išlaidų už vertimą, neatsižvelgiant į tai, ar ji laimi, ar pralaimi bylos nagrinėjimą. Teismo sprendimų ir prašymų vertimo išlaidas apmoka teismas, nes jos laikomos išlaidomis, patirtomis dėl tinkamo teismų veiklos vykdymo, o ne kaip nagrinėjamo proceso išlaidomis.

Vengrijos teisės aktai leidžia administracinėms institucijoms ir santykiuose su jomis vartoti regionines arba mažumų kalbas. Visgi, pažymima ataskaitoje, tiek valdžia, tiek tautinių mažumų kalba kalbantys asmenys retai naudojami šiomis teisinėmis galimybėmis. Nedaug yra ir administracinių dokumentų regioninėmis arba tautinių mažumų kalbomis. Ekspertų komitetas ragina imtis priemonių, skatinančių regioninėmis arba mažumų kalbomis kalbančius asmenis vartoti jas bendraujant su administracinėmis institucijomis (tai galėtų būti dvikalbių ženklų taikymo išplėtimas

⁵⁰ *Seventh report of the Committee of Experts in respect of Hungary. Item to be considered by the GR-J at its meeting on 13 June 2019:* https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680948778

administraciniuose pastatuose ir ant jų, taip pat aktyvus kalbų vartojimo siūlymas pastatų viduje arba interneto svetainėse).

Kalbant apie regioninių ar tautinių mažumų kalbų vartojimą santykiuose su viešųjų paslaugų teikėjais, nustatyta, kad per paskutinius stebėsenos laikotarpius nebuvo imtasi struktūrinių priemonių ir nepastebėta jokios pažangos.

Kalbant apie vietovardžius, ataskaitoje pažymima, kad daugelyje savivaldybių vietovardžių lentelėse jų pavadinimai pateikiami regionine arba mažumos kalba. Mažiau savivaldybių (įskaitant Budapešto rajoną) taip pat naudojamos ir dvikalbės gatvių pavadinimų lentelės, tačiau tai būdinga tik kai kurioms pagrindinėms centro gatvėms. Kitų topografinių pavadinimų regioninėmis ar tautinių mažumų kalbomis vietos administracija paprastai nepriima ir nenaudoja. Nemažai savivaldybių, kuriose veikia vietos tautybių savivaldos institucijos, dar nėra patvirtinusios tradicinių vietovardžių tam tikra kalba. Ataskaitoje rekomenduojama, kad Vengrijos valdžios institucijos, bendradarbiaudamos su nacionalinėmis tautybių savivaldomis, turėtų skatinti sistemingesnį požiūrį šioje srityje, ragindamos vietos tautybių savivaldas užrašyti ir priimti vietinius topografinius pavadinimus savo kalba ir inicijuoti jų vartojimą oficialiuose ženkluose ir dokumentuose ar leidiniuose (pavyzdžiui, interneto svetainėse, žemėlapiuose).

Ekspertų komiteto 2018 m. ataskaitoje apie Vengriją pažymima, kad nors pagal šalies teisės aktus leidžiama vartoti regionines arba tautinių mažumų kalbas regioninių ir vietos tarybų diskusijose, tačiau nepastebėta, kad tai būtų įgyvendinama praktikoje. Visgi, pažymima, parlamente, nors ribotai ir simboliškai, regioninės arba tautinių mažumų kalbos yra vartojamos.

Vokietija

Vokietija Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartiją ratifikavo 1999 m. Chartija tam tikra apimtimi taikoma danų, aukštutinių sorbų (*Upper Sorbian*), žemutinių sorbų (*Lower Sorbian*), šiaurės fryzų (*North Frisian*), Satero fryzų (*Sater Frisian*), žemutinių vokiečių (*Low German*) ir romų kalboms.

Vokietijoje, kur tautinių mažumų apsauga yra priskirta federalinių žemių kompetencijai, prievolė dviem kalbomis rašyti vietovių bei gatvių pavadinimus sorbų mažumos gyvenamose vietovėse yra įtvirtinta Brandenburgo ir Saksonijos žemių specialiuose Sorbų įstatymuose⁵¹, kurie savo ruožtu remiasi šių žemių konstitucijose deklaruojamu išipareigojimu saugoti tautinį sorbų tautos tapatumą. Brandenburge, Saksonijoje ir Šlėzvige-Holšteine konkrečiai įvardytų tautinių mažumų teisės yra įtvirtintos šių žemių konstitucijose. Taip pat Šlėzvige-Holšteine danų mažumos teises saugo 1955 m. dvišalė Bonos deklaracija⁵², fryzų – specialus Fryzų įstatymas.

Dvikalbiai užrašai įvedami kompetentingų ministerijų įsakais, o praktikoje tas daroma laipsniškai, atsiradus poreikiui pakeisti esamas informacines lenteles dėl jų susidėvėjimo ar sugadinimo. Šlėzvigo-Holšteino žemėje dvikalbių užrašų įvedimas reglamentuojamas kompetentingos ministerijos įsaku, kuris numato, jog sprendimus dėl to priima pačios vietos savivaldybės, kurios padengia ir atsiradusias išlaidas⁵³.

Prielaidos Šlėzvige-Holšteine atsirasti dvikalbėms topografinėms nuorodoms danų mažumos (apie 50 tūkst. žmonių) gyvenamosiose vietovėse buvo sukurtos 2007 m. žemės Mokslo, ekonomikos ir susisiekimo ministerijos įsaku, kai specialių nuostatų taikymas fryzų gyvenamoms vietovėms (jau nuo 1997 m.) buvo išplėstas ir kitų regioninių bei mažumų kalbų atžvilgiu. Pagal šį įsaką sprendimus dėl dvikalbių užrašų priima vietos savivaldybės, jos padengia ir atsiradusias išlaidas. Pirmieji

⁵¹ *Sächsisches Sorbengesetz*: <https://www.revosax.sachsen.de/vorschrift/3019-Saechsisches-Sorbengesetz>; *Gesetz über die Ausgestaltung der Rechte der Sorben/Wenden im Land Brandenburg*: <https://bravors.brandenburg.de/gesetze/swg>

⁵² Lemiamą reikšmę, sureguliuojant mažumų problemas abiejose valstybėse, turėjo 1955 m. Bonoje ir Kopenhagoje paskelbtos vienašališkos (beveik identiško turinio) deklaracijos, garantavusios tautinių mažumų teises ir nustačiusios danų mažumos kultūrinio apsisprendimo Vokietijoje bei vokiečių mažumos – Danijoje pagrindus.

⁵³ Iš Parlamentinių tyrimų departamento 2010 m. darbo „Vietovardžių rašymo dviem (oficialiaja ir tautinės mažumos) kalbomis reglamentavimas ir praktika kai kuriose Europos valstybėse“

dvikalbiai užrašai vokiečių ir danų kalbomis 2008 m. atsirado Flensburge. Dvikalbiai užrašai taip pat yra 14-oje fryzų gyvenamų vietovių.

Saksonijoje ir Brandeburge prievolė „nuo seno sorbų mažumos gyvenamose vietovėse“ vietovių ir savivaldybių, taip pat viešųjų pastatų, įstaigų, gatvių, kelių, aikščių ir tiltų pavadinimus užrašyti dviem kalbomis yra įtvirtinta šių žemių Sorbų įstatymuose. Brandeburge įstatymo įgyvendinimą reglamentuoja žemės Urbanistikos, būsto ir susisiekimo ministerijos įsakas. Be to, dauguma sorbų regiono savivaldybių analogiškas nuostatas įrašė į savo statutus. Praktikoje šis reikalavimas įgyvendinamas laipsniškai, pagal biudžetines galimybes, ir ten, kur informacinės lentelės reikia keisti dėl susidėvėjimo ar sugadinimo. Ten, kur vienkalsbės informacinės lentelės buvo pastatytos prieš pat įsako įsigaliojimą, jos buvo paliktos, numatant, jog eilinio atnaujinimo metu jos bus pakeistos dvikalbėmis. Sorbų įstatymuose apibrėžta, jog „nuo seno sorbų gyvenama vietovėmis“ laikomos tos savivaldybės, kurios išsaugojo nenutrūkstamas *kalbines ir kultūrines* sorbų tautos tradicijas, ir išvardytos konkrečios savivaldybės. Beje, žemių valdžia nesutinka su sorbų mažumos pageidavimais išplėsti savivaldybių sąrašą, motyvuodama tai būtinumu, jog savivaldybės tenkintų abu kriterijus (ir kalbinį, ir kultūrinį), o ne tik vieną iš jų.

Europos regioninių arba tautinių mažumų kalbų chartijos Ekspertų komiteto 2022 m. birželio mėn. pateiktoje septintoje vertinimo ataskaitoje apie Vokietiją⁵⁴ pažymima, kad papildomų Chartijos III dalies įsipareigojimų, susijusių su danų, šiaurės fryzų ir žemutinių vokiečių kalbomis Šlėzvingo-Holšteino žemėje, priėmimas yra ypač pagirtinas žingsnis, kuris rodo dinamišką valstybės požiūrį į Chartijos nuostatas.

Septintoje ataskaitoje apie Vokietiją atkreipiamas dėmesys į tai, kad regioninės ar mažumų kalbos teismuose beveik nevartojamos. Administracijoje dauguma regioninių ar mažumų kalbų praktiškai vartojamos retai. Tačiau dvikalbiai ženklai vis dažniau naudojami ir tai yra svarbi priemonė regioninių ar mažumų kalbų matomumui ir prestižui didinti. Taip pat konstatuojama, kad transliuojamų žiniasklaidos programų ar kitų pranešimų regioninėmis arba mažumų kalbomis žiniasklaidoje trukmė ir periodiškumas tebėra per mažas, kad būtų veiksmingai prisidedama prie šių kalbų propagavimo.

Ekspertų komitetas pažymi, kad remiantis informacija, pateikta periodinėje ataskaitoje ir gauta vizito vietoje metu, Brandeburgo žemė svarsto papildomus įsipareigojimus pagal Chartiją. Tai susiję su 2021 m. kovo mėn. Žemės parlamento priimtu pasiūlymu dėl daugiakalbystės strategijos ir tolesnio regioninių ar mažumų kalbų stiprinimo Brandeburge, kuriame vyriausybė taip pat raginama apsvarstyti tolesnius įsipareigojimus pagal Chartiją. Ekspertų komitetas buvo informuotas, kad Saksonijos laisvojoje žemėje ir Žemutinės Saksonijos regionų ar mažumų kalbomis kalbantys asmenys taip pat domisi papildomais įsipareigojimais pagal Chartiją atitinkamose žemėse. Ekspertų komitetas palankiai vertina šias iniciatyvas ir laukia tolesnių pokyčių Vokietijoje.

Ataskaitoje nurodoma, kad tiek žemių, tiek federalinių valdžios institucijų dėmesys regioninėms arba mažumų kalboms sulaukia nuolatinio dėmesio. Kalbos yra taikomos teisiniuose ir politikos dokumentuose, dažnai pateikiama nuoroda į Chartiją. Pavyzdžiui, 2020 m. lapkričio mėn. Šlėzvingas-Holšteinas priėmė naują kalbų politikos veiksmų planą, kuriame pagrindinis dėmesys skiriamas švietimui, žiniasklaidai ir regioninėms ar mažumų kalboms kaip pridėtinei vertei įvairiose srityse. 2019 m. Saksonijos laisvoji žemė priėmė antrąjį priemonių planą, skirtą skatinti ir atgaivinti sorbų kalbos vartojimą, o 2020 m. pradėjo kampaniją, skirtą toliau didinti informuotumą apie aukštutinių sorbų kalbą. 2018 m. Brandeburgo žemė įsteigė kas dvejus metus teikiamą Mina Witkoje prizą už įsipareigojimą žemųjų sorbų kalbai. Žemutinėje Saksonijoje laikinai buvo įsteigta nauja Sater Frisian mokslinio komisaro pareigybė. Šlėzvinge-Holšteine, Brandeburge, Žemutinėje Saksonijoje, Šiaurės Reino-Vestfalijoje buvo priimtose atitinkamos su tautinių mažumų kalba susijusios naujos nuostatos arba esamų teisės aktų ar reglamentų pakeitimai. 2021 m. įsigaliojo nauja NDR (*Norddeutscher Rundfunk*) transliavimo sutartis tarp Hamburgo, Meklenburgo-Vakarų Pomeranijos,

⁵⁴ *Seventh Evaluation Report on Germany..Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Language*. 2022-06-15: <https://rm.coe.int/min-lang-2022-7-germany-7th-er-en-final-public-en/1680a84130>

Žemutinės Saksonijos ir Šlėzvigo-Holšteino žemių, ir numatytas didesnis dėmesys regioninėms arba tautinių mažumų kalboms.

Ekspertų komiteto teigimu, pagal turimą informaciją, regionines ar tautinių mažumų kalbas galima vartoti santykiuose su teisminėmis institucijomis. Teisinis pagrindas yra teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, kylanti iš Konstitucijos ir Civilinio proceso kodekso, pagal kurią teismas savo nuožiūra gali „nurodyti išversti užsienio kalba parengtus dokumentus“ (kituose procesiniuose kodeksuose taip pat daroma nuoroda į Civilinio proceso kodeksą). Konkrečios nuostatos galioja tik aukštutinių ir žemutinių sorbų kalbos atveju – Teismų organizavimo įstatyme, taip pat šiaurės fryzų kalbos atveju – Šlėzvigo-Holšteino žemės įstatyme. Visgi, dera pažymėti, kad praktikoje regioninės ar tautinių mažumų kalbos teismuose beveik nevartojamos: kartais vartojama aukštutinių sorbų kalba, žemutinių vokiečių kalbos atveju tai pasitaiko retai, o šiaurės fryzų ar Satero fryzų kalbų atveju praktikoje to niekada nepasitaikė.

Ankstesniame stebėsenos cikle Ministrų komitetas rekomendavo Vokietijos valdžios institucijoms stiprinti regioninių ar mažumų kalbų vartojimą bendraujant su administracija praktikoje. Ataskaitoje teigiama, kad nors padėtis skiriasi priklausomai nuo pasirinktų įmonių ir atitinkamos regioninės ar mažumos kalbos, išskyrus aukštutinių sorbų kalbą, kitos kalbos nėra nuolat vartojamos administracinėje srityje. Regioninės arba tautinių mažumų kalbos labiau vartojamos vietos valdžios institucijų lygmeniu, ir žodžiu. Taip pat pažymima, kad institucijos regionines arba tautinių mažumų kalbas vartoja retai, įskaitant ir dokumentų rengimą. Atkreipiamas dėmesys, kad kai kurios žemės ir toliau imasi priemonių, siekdamas palengvinti regioninių ar tautinių mažumų kalbų vartojimą įvairiose administracijos srityse. 2018 m. buvo pakeistas Šlėzvigo-Holšteino administravimo įstatymas ir galimybė teikti prašymus ir dokumentus administracinėms institucijoms danų kalba buvo išplėsta į Kylio miesto rajoną (*urban district*). Remiantis 2019 m. žemės finansų ministro dekretu, mokesčių inspekcijų darbuotojai, kalbantys danų, šiaurės fryzų ar žemutinių vokiečių kalbomis, ant kabineto durų turi lipdukus, nurodančius jų kalbos įgūdžius.

Valstybės kanceliarijoje fiksuojami darbuotojų kalbiniai mokėjimai, įskaitant regionines ar mažumų kalbas. Valstybės tarnybos mokymo įstaigos taip pat planuoja spręsti regioninių ar mažumų kalbų vartojimo problemas.

2020 m. vasario mėn. Brandenburge įsigaliojo dekretas, leidžiantis naudoti papildomus žemutinių vokiečių vietovardžius kelio ženkluose. Tai tapo įmanoma ir Saksonijoje-Anhalte bei Meklenburge-Vakarų Pomernijoje. Apskritai dvikalbiai ženklai yra plačiai paplitę regionų ar tautinių mažumų kalbų vartojimo vietovėse ir yra svarbi priemonė, didinanti tautinės mažumos kalbos matomumą ir prestižą, didinanti daugumos gyventojų sąmoningumą ir išsauganti kalbinį paveldą.

Parengė

Informacijos ir komunikacijos departamento

Tyrimų skyriaus patarėja

Dalia Juknevičiūtė

Tel. (8 5) 239 6185, el. p. dalia.jukneviciute@lrs.lt

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.

Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2023